

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Ο ΑΔΕΙΟΣ ΤΑΦΟΣ (Γ.Β.Μ.) 129
- ΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ (Ποίημα Έλ. Μάινα) 131
- ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΥΘΑΙΡΕΣΙΩΝ
ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ (Δημ. Βαλληνδρά) 132
- Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ (Δ.Α. Χριστοφίδη) 140
- Η ΔΙΑΝΟΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ (Ι.Γ. Ξυνοπούλου) 150
- ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Π. Κλωνάρη) 154
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τής Χ.Ε.Ε.) 156

ΕΤΟΣ 57ον

ΜΑΪΟΣ 1994

ΑΡΙΘ. 551

ΔΡΧ. 150

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Μόλις έκυκλοφόρησε:

Γ. ΒΕΡΙΤΗ

Ο ΜΑΡΜΑΡΩΜΕΝΟΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ

Δοκίμια Ἑλληνορθοδόξου Στοχασμοῦ
Παρουσίαση – Εἰσαγωγικό δοκίμιο – Ἐπιμέλεια

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ

Ἐπίσης ἀπὸ τὶς Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» ἔχουν κυκλοφορήσει:

Γ. ΒΕΡΙΤΗ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΕΖΑ Ι : ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΕΖΑ ΙΙ : ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ – ΜΟΡΦΑΙ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

καὶ ἡ βιογραφία

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ

(Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ)

Ἐν ὅλῳ κληρῷ ἡ πιὸ πάνω σειρά τῶν βιβλίων τοῦ Γ. Βερίτη καὶ ἡ βιογραφία του, διατίθενται ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖο «ΖΩΗ», ὁδὸς Καρύτση ἀρ. 14, 105 61 Ἀθήνα, τήλ. 32 23 560, στὴν εἰδικὴ τιμὴ τῶν δρχ. 7000.

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 57ον

ΜΑΪΟΣ 1994

Άριθ. 551

Ο ΑΔΕΙΟΣ ΤΑΦΟΣ

Ἡ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὸ θεμέλιο τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸ κορυφαῖο γεγονός ἐστὶν ἡ χριστιανικὴ ζωὴ. Ἡ ἄρνησις τῆς Ἀναστάσεως σημαίνει κατάρτησις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ ἄδειος τάφος εἶναι ἡ πιὸ μεγάλη ἀπόδειξις τοῦ θριάμβου τῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ δικαίου πάνω στὸ μῖσος καὶ τὴν ὑποκρισία. Τὸ διακηρύττει ἡ παρθενικὴ Ἐκκλησία μετὰ τὴν διδασκαλία καὶ τὴν ζωὴς τῆς. Τὸ προβάλλει ἰδιαίτερα ὁ κατ' ἐξοχὴν κήρυκας τῆς Ἀναστάσεως ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «Εἰ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν» (Α' Κορινθ. ιε' 13-14). Ἄν δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις νεκρῶν οὔτε ὁ Χριστὸς ἀναστήθηκε, εἶναι ἄδειο καὶ χωρὶς περιεχόμενου τὸ κήρυγμα μας, κούφια καὶ χωρὶς οὐσιαστικῶν περιεχόμενου καὶ ἡ πίστις μας, ἀφοῦ βάση καὶ θεμέλιο ἔχουν τὴν ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ ἐρώτημα ὁμως παραμένει. Μιλᾶμε γιὰ τὴν ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ ὡς δεδομένο. Ἀπὸ ποῦ βγαίνει μιὰ τέτοια βεβαιότητα, ποῦ ἀποτελεῖ ἐπὶ τὴν κυριολεξία ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου γιὰ τοὺς

Χριστιανούς; Πῶς γνωρίζουμε ὅτι ὁ Χριστὸς πραγματικῶς ἀναστήθηκε;

Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία. Πολυάριθμες οἱ μαρτυρίες καὶ πολλοὶ οἱ ἀξιόπιστοι μάρτυρες, ποῦ μᾶς τὸ βεβαιώνουν. Καὶ δὲν μᾶς τὸ βεβαιώνουν μόνο μετὰ τὸ λόγο τους καὶ τὴν γραπτὴ διαβεβαίωσή τους. Μᾶς τὸ διακηρύττουν μετὰ τὴν ζωὴ τους, ποῦ τὴν πρόσφεραν θυσία, ἀκριβῶς γιὰτὶ πιστεῖσαν ἐπὶ τὸ μεγάλο αὐτὸ γεγονός. Καὶ ἀσφαλῶς δὲν θυσιάζουν τὴν ζωὴ τους γιὰ ἓνα ψέμα οἱ πιὸ φωτεινὲς καὶ ἅγιες μορφὲς τῆς Ἰστορίας.

Εἶναι ἱστορικὸ γεγονός ἡ Ἀνάστασις; μᾶς ἐρωτοῦν. Καὶ ζητοῦν ἀποδείξεις. Καὶ ζητοῦν νὰ ψηλαφήσουν γιὰ νὰ πιστέψουν. Καὶ ἡ ἀπάντησή μας: Μάλιστα ἡ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἀδιαμφισβήτητα ἱστορικὰ γεγονότα, γιὰτὶ θεμελίωσε ἱστορία. Πάνω ἐπὶ τὸν ἄδειο τάφο δημιουργήθηκε ἡ πιὸ φωτεινὴ ἱστορικὴ πραγματικότητα. Ἄρχισε μιὰ ἀληθινὰ νέα ἐποχὴ. Ἡ ἱστορία χωρίσθηκε μετὰ μιὰ βαθειὰ διαχωριστικὴ γραμμὴ. Ἐξ ἑξῆς ὁ κόσμος θὰ μιλάει γιὰ τὴν πρὸ καὶ μετὰ Χριστοῦ περίοδο. Καὶ δὲν θὰ μιλάει ἀπλῶς. Θὰ ζῆ μιὰ νέα ἐποχὴ. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νέοι καὶ γέροντες καὶ μικρὰ παιδιά θὰ προ-

σφέρουν τή ζωή τους στον εὐγενικό βωμό τῆς ἀγάπης, ὅμοια τῆς ὁποίας δὲν γνώρισε ποτὲ ὁ κόσμος. "Ένας ἀνακαινιστικός ἀνεμος πνευματικῆς δημιουργίας θὰ πνέει μέσα στις ψυχές. "Έχουμε μπροστά μας ἕνα θαυμαστό ὁδοιπορικό ἀλλαγῆς ἀπὸ τὴν πλάνη στὴν ἀλήθεια, ἀπὸ τὴν ἠθικὴ σκλαβιά στὴ λύτρωση, ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς ἀπελπισίας στὸ ἀναστάσιμο φῶς τῆς ἐλπίδας καὶ τῆς χαρᾶς.

★ ★ ★

Μιά τέτοια μοναδικὴ ἱστορία δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ μηδέν; Οἱ ἠθικὲς μεταμορφώσεις καὶ οἱ πνευματικὲς ἀναγεννήσεις ξεκίνησαν ἀπὸ ἕνα μῦθο; Ἡ ἀτρόμητη ἀντιμετώπιση τοῦ θανάτου. Κάτι περισσότερο. Ἡ χαρούμενη καὶ χαμογελαστὴ ἐνατένισή του, εἶχαν ὡς ἀφετηρία ἕνα παραμῦθι; Μῦθος, λοιπόν, ἢ Ἐνάσταση;

Μῦθοι μπορεῖ νὰ χαλκεύονται καὶ μὲ μῦθους δημιουργεῖται μυθολογία. Δὲν δημιουργοῦνται ὅμως ἥρωες καὶ μάρτυρες καὶ ἅγιοι. Τοὺς ἅγιους δὲν τοὺς δημιουργοῦν τὰ παραμῦθια. Τοὺς ἀναδεικνύουν τὰ ἀδιαμφισβήτητα ἱστορικὰ γεγονότα. "Αν ἢ Ἐνάσταση δὲν ἦταν γεγονός, δὲν θὰ μπορούσαν οἱ μάρτυρες νὰ ἀτενίσουν ἤρεμα καὶ ἀτάραχα τὰ πρωτοφανῆ βασανιστήρια καὶ τὸν πιὸ φρικτὸ θάνατο.

"Ένας ἀπόστολος Παῦλος, ἢ πιὸ φωτεινὴ μορφή τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ θεμελιωτῆς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ κήρυκας τῆς Ἐναστάσεως, δὲν ἔχει τὴ γενεσιουργὸ αἰτία του σ' ἕνα ψέμα. Μποροῦμε νὰ σκεφθοῦμε τὸν τρομερὸ αὐτὸν διώκτη, πού ἢ ματιὰ του τόξευε ἀστραπὲς ὀργῆς, πού «ἔπνεε ἀπειλῆς καὶ φόνου», μὲ καρδιά γεμάτη φανατισμό, νὰ μεταστρέφεται ριζικά; Τί μεσολάβησε, ὥστε ἢ σκληρὴ καρδιά του νὰ γίνεται τρυφερὴ σὰν τῆς μάνας, ἢ φονικὴ ματιὰ του νὰ δακρῦζει ἀπὸ συμ-

πόνια, ὁ τυφλὸς φανατισμὸς νὰ γίνεται δύναμη οἰκουμενικῆς ἀγάπης, ὁ διώκτης νὰ γίνεται ἀπόστολος Χριστοῦ;

Τί μεσολάβησε; Ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Τίποτε ἄλλο. Ἐκεῖ βρίσκεται τὸ μυστικὸ τοῦ Παύλου. Τὸ μεγάλο καύχημά του. Τὸ μυστικὸ τῆς ἀλλαγῆς του, ἢ ἐλπίδα του, τὸ νόημα καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς του. Ἡ Ἐνάσταση θὰ εἶναι ἢ ἀκαταμάχητη δύναμή του, ἢ συνεχῆς πυροδότηση, πού θὰ τὸν ὠθῆ σὲ νέες πνευματικὲς κατακτήσεις. Θὰ γράψῃ στοὺς Κορινθίους: **Σᾶς παρέδωσα ἐκεῖνο πού καὶ ἐγὼ παρέλαβα, ὅτι δηλαδὴ ὁ Χριστὸς πέθανε πάνω στὸ σταυρὸ γιὰ τὶς ἁμαρτίες, τάφηκε καὶ ἀναστήθηκε τὴν τρίτῃ ἡμέρα σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές. Καὶ ὕστερα ἀπὸ πολυάριθμες ἐμφανίσεις φανερώθηκε καὶ σὲ μένα.**

★ ★ ★

Ἐπάρχει καὶ ἕνα ἀκόμη γεγονός, πού δὲν ἔχει ἄλλη ἐξήγηση ἀπὸ τὴ δύναμη, ἢ ὁποία ξεπήδησε ἀπὸ τὸν ἄδειο τάφο. Ἡ στάση τῶν Χριστιανῶν ἀπέναντι στὸν πιὸ φοβερὸ ἐχθρὸ τῶν ἀνθρώπων, τὸ θάνατο, δίνει συντριπτικὴ ἀπάντηση γιὰ τὴν ἱστορικότητα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Μέχρι τότε ὁ θάνατος σκόρπιζε τὴ φρίκη. Τὸ παγερὸ χνῶτο του κέρωνε καὶ τὶς πιὸ ψυχραῖμες φύσεις. Μετὰ ὅμως τὴν Ἐνάσταση ὁ θάνατος ἔγινε ἀνίσχυρος καὶ στὰ μικρὰ παιδιὰ, πού προχωροῦσαν ἀτρόμητα στὸ μαρτύριο. Αὐτὴ τὴ δύναμη τῆς Ἐναστάσεως, πού γέμιζε ἐλπίδα καὶ χαρὰ, ζοῦσαν σὲ κάθε στιγμή οἱ πιστοὶ τῆς πρώτης Ἐκκλησίας. Ἐβλεπαν πὰ τὸ θάνατο χωρὶς κεντρί, χωρὶς δηλητήριο. Ὁ ἄδειος τάφος τοῦ Χριστοῦ εἶχε γίνει γι' αὐτοὺς ἀνεξάντλητο κεφαλάρι θείας ζωῆς καὶ ἀθανασίας.

Παραστατικὸς εἶναι καὶ ἐδῶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος: «Ἐπιπλὴς γυναῖκες περιφρονοῦν τὸ θάνατο. Ποιὸς δὲν θὰ ἐκπλαγεῖ;... Ποιὰ ἄλλη ἀπόδειξη πιὸ ἰσχυ-

ρη ζητᾶς γιὰ τὴν ἀνάσταση, ὅταν βλέ-
πεις μιὰ τόσο βαθειὰ ἀλλαγὴ; Γυναῖκες
ἀντιμετωπίζουν τὸ θάνατο. Τὸ θάνατο
πού μέχρι τότε τρομοκρατοῦσε τοὺς ἄν-
δρες καὶ αὐτοὺς τοῦ ἁγίου. Πρόσεξε,
λοιπόν, τὸ φόβο πού προκαλοῦσε ἄλ-
λοτε, ὥστε βλέποντας τώρα τὴν κατα-
φρόνησή του, νὰ θαυμάσεις τὸν αἴτιο
τῆς ἀλλαγῆς, τὸν Θεό. Πρόσεξε ποιὰ
ἦταν πρῶτα ἡ δύναμη τοῦ θανάτου, ὡ-
στε βλέποντας τώρα τὴν ἀδυναμία του,

νὰ εὐχαριστήσεις τὸν Χριστό, πού τοῦ
ἀφαίρεσε κάθε δύναμη...».

Ἔτσι αὐτὰ τὰ ἀδιάσειστα στοιχεῖα
καὶ οἱ ζωντανὲς μαρτυρίες ἔκαναν ἕνα
μεγάλο μελετητὴ τῆς Ἀναστάσεως νὰ
διακηρύττει: «Δὲν θὰ ἦταν καθόλου ὑ-
περβολὴ νὰ ποῦμε, πὼς δὲν ὑπάρχει ἄλ-
λο ἱστορικὸ γεγονὸς μὲ ἰσχυρότερες
μαρτυρίες ἀπὸ τὴν ἀνάσταση τοῦ Χρι-
στοῦ».

Γ.Β.Μ.

ΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Στὸ ὑπερῶο τοῦ νοῦ
ἀνέβασα τὴν καρδιά
μὲ τὴ λαχτᾶρα νὰ Σὲ δῶ.

Σὲ εἶδα ὀλοφώτεινο
διάτρητο σὰ ἴχνη τῶν ἥλων
καὶ κατενύγην ἀπορῶν.

Πῶς ἡ Ἀνάστασή Σου
δὲν ἔκλεισε τίς πληγές
πού χαίνουν στὸ φῶς;

— Μπορεῖ νὰ σθῆσει τὰ σημεῖα
τῆς ἀγάπης μου γιὰ σένα
ἢ αἰωνιότητα;

ΕΛ. ΜΑΤΙΝΑΣ

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΥΘΑΙΡΕΣΙΩΝ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

Ι. - Ὁ Πλάτων στήν «Πολιτεία» του ἐπισημαίνει τὶς προϋποθέσεις ὑπὸ τὶς ὁποῖες ἐξασφαλίζεται ἡ ὁμαλοποίηση τοῦ κοινωνικοῦ βίου, καὶ ἀναφέρει ὅτι εἶναι ἀναγκαῖο νὰ συσχετίζωνται τὰ συμφέροντα τῆς Πόλεως (θὰ λέγαμε σήμερα τῆς Πολιτείας) πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν πολιτῶν.

Τὸ αὐτὸ οὐσιαστικὰ πρεσβεύει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, παρὰ τὴν διαφορὰ του ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἔννοια τῆς Πολιτείας, τὴν ὁποία ὁ μὲν Πλάτων βλέπει ὑπὸ τὸ πρῖσμα Πολιτειακοῦ Οἰκουμενισμοῦ (δίδοντας τὸ προβάδισμα στὴν Πολιτεία), ἐνῶ ὁ Ἀριστοτέλης ὑπὸ τὸ πρῖσμα τοῦ Ἀτομικισμοῦ τῶν Σοφιστῶν (προτάσσοντας τὸ ἄτομο, τὸν Πολίτη).

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ποὺ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης διετύπωσαν αὐτὴν τὴ βασικὴ ἀρχή, ἡ ὁποία πρέπει νὰ διέπη τὸν κοινωνικὸ βίον, οὐδεὶς μέχρι σήμερα ἀμφισβήτησε τὴν ὀρθότητά της. Γιὰ νὰ ὑπάρχη ὁμοῦ ὁμαλὸς κοινωνικὸς βίος, νὰ συμβιοῦν δηλαδή οἱ κοινωνοὶ χωρὶς, κατὰ τὸ δυνατό, βίαιους ἀνταγωνισμοὺς καὶ ἀντιπαράθεσεις, νὰ αἰσθάνωνται οἱ πολῖτες ἀσφαλεῖς καὶ νὰ ὑπακούουν ἐλεύθερα καὶ ὄχι πειθαναγκαζόμενοι στὶς ἐπιταγὰς τῆς Πολιτείας, πρέπει νὰ συντρέχουν δύο προϋποθέσεις:

1) Οἱ πολῖτες νὰ ἀναγνωρίζουν τὸ κύριον τῆς Πολιτειακῆς Ἐξουσίας, ὥστε νὰ εἶναι αὐτονόμητὴ ἡ ὑποταγὴ τους «ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις», ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὴν πρὸς Ρω-

μαίους ἐπιστολὴ του.

2) Οἱ φορεῖς τῆς Ἐξουσίας νὰ εἶναι ἀντάξιοι αὐτῆς τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ ἐμπιστοσύνης ἐκ μέρους τῶν πολιτῶν.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ μὲν Πολῖτες θὰ αἰσθάνωνται ὅτι ἡ «ὑποταγὴ» τους στὰ κελεύσματα τῆς Ἐξουσίας, κατ' οὐσίαν ἢ ἐφαρμογὴ τῶν Νόμων καὶ τῶν Ἀποφάσεων τῆς Πολιτείας, δὲν θὰ ἀποτελῇ στέρηση τῆς ἐλευθερίας δράσεώς τους. Δὲν θὰ τοὺς καθιστᾷ, δηλαδή, αὐτὴ ἡ ὑποταγὴ «ὑποτελεῖς», δούλους, ἀλλὰ ἀπλῶς θὰ τοποθετῆται ἡ κοινωνικὴ τους δραστηριότητα σὲ λογικὰ καὶ αὐτονόμητα πλαίσια, ἔτσι ὥστε νὰ μὴ θίγονται στὴν ἀσκηση τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων τους οἱ ἄλλοι πολῖτες, ποὺ δὲν εἶναι ἀντίπαλοι ἀλλὰ συμπολίτες.

Οἱ δὲ φορεῖς τῆς Ἐξουσίας θὰ εἶναι ὄχι δυνάστες, ἀλλὰ δημόσιοι Λειτουργοί, «ὑπουργοί» μὲ τὴν ἀρχαία ἔννοια τῆς λέξεως, ὅπως ὁ ὄρος συναντᾶται στὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸν Θουκυδίδη.

II. Καὶ αὐτὴ μὲν εἶναι ἡ μορφή τῆς ἰδανικῆς Πολιτείας, ὅπως τὴν φαντάσθηκε ὁ Πλάτων στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ ὅπως ἀσφαλῶς ὅλοι θὰ ἐπιθυμούσαμε νὰ εἶχε διαμορφωθῆ κατὰ μείζονα λόγο στὴν μετὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐποχῇ, ἀφοῦ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας σημαίνει καὶ υἰοθέτηση τῶν νέων δομῶν ποὺ αὐτὴ εἰσάγει στὸν κοινωνικὸ βίον, ὅπου οἱ μὲν φορεῖς τῆς Ἐξουσίας εἶναι «ὑπηρέτες τοῦ λαοῦ», οἱ δὲ συμπολίτες στὶς μεταξὺ τους σχέσεις εἶναι οἱ «πλη-

σίον».

Ἡ πραγματικότητα ὁμως δυστυχῶς κάθε ἄλλο παρά τὴν «ιδανικὴ Πολιτεία» τοῦ Πλάτωνα ἢ τὴν «κοινωνία τῶν ἀγίων», ποὺ ἐπαγγέλθηκε ὁ Χριστιανισμός, θυμίζει. Στὶς κοινωνίες, καὶ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ στὶς σύγχρονες, οἱ μὲν σχέσεις τῶν κοινωνῶν μεταξύ τους κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὴν ἀντιπαλότητα καὶ τὴν «πάλη τῶν τάξεων», ποὺ φθάνει πολλὰς φορές μέχρι τὸ "Homo homini lupus", ἢ δὲ ἄσκηση τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τοὺς φορεῖς τῆς γίνεται κατὰ τρόπο ποὺ ἀποτελεῖ εἴτε στυγνὸ αὐταρχισμό (Τυραννία, Δικτατορία), εἴτε ἐκμετάλλευση μὲ ἔνδυμα νομιμότητος.

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν τὴν ὑποχρέωση τοῦ πολίτη νὰ πειθαρχῇ «ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις», εἶναι γεγονός ὅτι ὁμαλὸς κοινωνικὸς βίος εἶναι ἀδιανόητος χωρὶς αὐτὴν τὴν ἐκούσια «υποταγή» τοῦ πολίτη στὰ κελεύσματα τῆς Ἐξουσίας, ποὺ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα εἶχε τὴν ἔννοια ὑπακοῆς στὸν Ἄνωτατο Ἄρχοντα ἢ στὶς ἀποφάσεις τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Δήμου, ὅταν ἡ Πολιτεία ὀργανώθηκε δημοκρατικά, καὶ στὶς διατάξεις τῶν νόμων ποὺ θεσπίστηκαν ἀπὸ σοφοὺς νομοθέτες, στὴν σημερινὴ δὲ ἐποχὴ ταυτίζεται μὲ τὴν ἐκούσια ἐφαρμογὴ τῶν Νόμων καὶ τῶν Ἀποφάσεων τῆς συντεταγμένης Πολιτείας.

Ἐρωτᾶται ὁμως: Ποιὰ εἶναι ἡ μάλλον ποιὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ στάση τοῦ πολίτη, ὅταν ὁ φορέας τῆς Ἐξουσίας παρὰ νομῆ; Ὑπάρχει δηλαδὴ περίπτωση συνειδητῆς ἢ ἀκόμη καὶ ἐπιβαλλόμενης ἀπειθαρχίας τοῦ πολίτη; Μὲ ἄλλους λόγους, ὑπάρχει «δικαίωμα Ἀντιστασεως»;

III. — Ἐδῶ εἶναι ἀναγκαῖα μία ἱστορικὴ ἀναδρομὴ.

1. Τὸ θέμα ἔχει ἤδη ἀνακύψει στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, ὅπου καὶ συναντοῦμε

τὴν ἀποδοχὴ ἢ ἀκόμη περισσότερο τὴν ἐπιβράβευση, τόσο ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἡγεσία τῆς ἐποχῆς, τοὺς Φιλοσόφους καὶ τοὺς Ποιητές, ὅσο καὶ ἀπὸ ἀποφάσεις τῶν ἐπισήμων Ὀργάνων τῆς Πολιτείας, ὅπως εἶναι τὰ ψηφίσματα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Δήμου, ὠρισμένων πράξεων ἀπλῶν ἢ ἐπόνυμων πολιτῶν, ποὺ ὄχι μόνο δὲν ὑπήκουσαν ἀλλὰ ἀντέδρασαν ἐνεργητικά, δηλαδὴ ἀντισταθικὰ κελεύσματα τῶν φορέων τῆς Ἐξουσίας, ἐπειδὴ αὐτοὶ παραβίαζαν ἀδίστακτα τὸν «ὑπέρτατο Νόμο», τὸν «γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν», ὅπως θὰ ἔλεγε ἀργότερα ὁ Παῦλος.

Ἦσαν οἱ πρῶτες «ἀντιστασιακές» πράξεις ποὺ ἔθεσαν τὶς βάσεις στὸ «Δίκαιο τῆς Ἀντιστασεως».

Θὰ ἀναφέρω δύο περιπτώσεις, γνωστὲς σὲ ὅλους.

Ἡ πρώτη ἀφορᾷ μία ἐνέργεια «Ἀντιστασεως» ποὺ ἐκδηλώθηκε κατὰ τὸν τραχύτερο τρόπο, ἀλλὰ ἔμεινε στὴν ἱστορία ὡς ἡ πρώτη ἀντιστασιακὴ πράξη. Πρόκειται γιὰ τὴν «τυραννοκτονία» ποὺ διέπραξαν δύο νεαροὶ ἀθηναῖοι, ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων, τὸ 514 π.Χ. φονεύοντας τὸν γιὸ τοῦ Πεισιστράτου Ἴππαρχο σὲ δημόσια ἐμφάνισή του, στὴν ἑορτὴ τῶν Παναθηναίων.

Ἦταν μία πράξη ἔσχατης ἀπογνώσεως καὶ διαμαρτυρίας γιὰ τὶς καταπίσεις ποὺ ἀσκοῦσαν αὐτὸς καὶ οἱ ἀδελφοὶ του Τύραννοι στὸν Λαόν.

Γιὰ τὸ περιστατικὸ αὐτὸ εἶναι ἀπαράιτητο νὰ ἐπισημανθοῦν τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά:

— Οἱ «τυραννοκτόνοι» ἦσαν δύο ἀπλοῖ πολῖτες, ποὺ δὲν κατεῖχαν κάποια περίοπτη κοινωνικὴ θέση οὔτε ἦσαν «βαλτοί» ἀπὸ ὠρισμένη ὁμάδα πολιτῶν, θεώρησαν ὁμως ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐνεργήσουν σὰν ἐκπρόσωποι τοῦ καταπιεζόμενου Λαοῦ καί, μὲ ἀφορμὴ τὴν «ὑβρί» κατὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἀρμόδιου, νὰ σκοτώσουν τοὺς Τυράννους.

— Τὴν πράξη τους ἐνήργησαν κατὰ τὸν πῶ δ η μ ὀ σ ι ο τ ρ ὀ π ο .

— Γιὰ τὴν πράξη τους αὐτὴν τιμωρήθηκαν μὲ θάνατο. Ὁ Ἀριστογείτονας μάλιστα θανατώθηκε μετὰ ἀπὸ φρικτὰ βασανιστήρια, τὰ ὁποῖα δὲν στάθηκαν ἱκανὰ νὰ τὸν κάμψουν ὥστε νὰ καταδώσῃ τοὺς συνεργάτες του.

— Ἡ Πολιτεία ἐπεβράβευσε ἀργότερα τὴν πράξη τους στήνοντας ἀκόμη καὶ τοὺς ἀνδριάντες τους στὴν πόλη καὶ παρέχοντας τιμὲς καὶ προνόμια στοὺς ἀπογόνους τους.

— Οἱ φιλόσοφοι Πλάτων, Ἀριστοτέλης καὶ οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐποχῆς Ξενοφῶν καὶ Θουκυδίδης τοὺς ἀναφέρουν μὲ ἐπαίνους καὶ σεβασμὸ, ὡς σωτῆρες τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ, πὺ τελικὰ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὴν Τυραννία.

Ἡ δευτέρη περίπτωση, πὺ προβάλλεται στὴν ἑλληνικὴ Ἀρχαιότητα κατὰ θαυμασίο καὶ μοναδικὸ τρόπο ἀπὸ τὸν μεγάλο τραγικὸ ποιητὴ Σοφοκλῆ στὴν ὁμώνυμη τραγωδία του, εἶναι ἡ ἀντίσταση τῆς Ἀντιγόνης, τῆς θυγατέρας, κατὰ τὸν Ὅμηρο, τοῦ βασιλιᾶ τῶν Θηβῶν Οἰδίποδα.

Ἡ Ἀντιγόνη ἐγινε παράδειγμα γυναικεῖου ἠρωϊσμοῦ μὲ τὴν θαρραλέα πράξη της νὰ θάψῃ τὸν ἀδελφὸ της Πολυνεΐκη ὑπακούοντας στοὺς ἄγραφους νόμους καὶ στὴν φωνὴ τῆς συνειδήσεώς της παρὰ τὴν ἀντίθετη πρὸς τοὺς θεῖους Νόμους καὶ τὴν ἀνθρώπινη φύση ρητὴ ἀπαγόρευση τοῦ βασιλιᾶ Κρέοντα. Τιμωρήθηκε, κατὰ τὸν Σοφοκλῆ, γιὰ τὴν πράξη της αὐτῆ, μὲ μία σκληρὴ καὶ ἀπάνθρωπη ποινὴ: Θάφτηκε σὲ σπηλιὰ ζωντανή.

Στὸν ἔντονο διάλογο ἀνάμεσα στὴν Ἀντιγόνη καὶ τὸν Κρέοντα ὁ Σοφοκλῆς ἐμφανίζει τὴν Ἀντιγόνη νὰ λέη: «καὶ φημὶ δρᾶσαι κ' οὐκ ἀπαρνοῦμαι τὸ μῆ». Ὁμολογεῖ μὲ σθένος καὶ τὴν πράξη της καὶ τὴν συνειδητὴ παρακοή της στὴν διαταγὴ τοῦ βασιλιᾶ, ἀποδεχόμενη ἔ-

τσι ὄλες τὶς συνέπειές της.

2. Μετὰ τὴν κλασσικὴ Ἑλληνικὴ Ἀρχαιότητα, στὴν ὁποία προβάλλονται τὰ δύο χαρακτηριστικὰ παραδείγματα «Ἀντιστάσεως» κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν φορέων τῆς Ἐξουσίας, εἶναι χρήσιμο νὰ ἀναφερθοῦμε σὲ ἓνα ἄλλο εἶδος «Ἀντιστάσεως» πὺ σφραγίζει τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐκπληκτικὸ καὶ πρωτόγνωρο γιὰ τὴν τότε κοινωνικὴ πραγματικότητα, ἀλλὰ καὶ μοναδικὸ στὴν Ἱστορία λόγῳ τῆς συμμετοχῆς σ' αὐτὸ ἀναρίθμητου πλήθους ἀτόμων, κυρίως ἀπὸ τὸν ἀπλὸ λαὸ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκπροσώπους τῶν ἡγετικῶν κοινωνικῶν τάξεων.

Πρόκειται γιὰ τὸ ἱστορικὸ γεγονός τῆς «παθητικῆς», ὅπως περιφρονητικὰ χαρακτηρίσθηκε ἀπὸ πολλοὺς διανοητὲς τῶν νεωτέρων χρόνων, Ἀντιστάσεως τῶν πρώτων Χριστιανῶν, ἐκεῖνου τοῦ «νέφους τῶν μαρτύρων», οἱ ὁποῖοι ἀρνοῦμενοι νὰ προσκυνήσουν — κατὰ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα — τὰ εἰδῶλα ὑπέστησαν τὸν «διὰ τοῦ μαρτυρίου» θάνατο.

Αὐτοὶ οἱ ἥρωες τῆς Πίστεως ἔδωσαν ἓνα παράδειγμα Ἀντιστάσεως «ἀλλοιώτικο ἀπὸ τὰ ἄλλα», ὄχι ὁμως λιγώτερο ἀξιοθαύμαστο ἢ ὑποδεέστερο τῆς «ἐνεργητικῆς» λεγόμενης Ἀντιστάσεως πὺ συνδέεται συνήθως μὲ πράξεις βίας ἀπὸ μέρους τῶν ἐνεργούντων ἀντιστασιακά. Γιὰ αὐτὴ ἡ κατὰ κυριολεξία «παθητικὴ» Ἀντίσταση, ἀφοῦ εἶναι ταυτόσημη μὲ τὰ παθητήματα, τὰ φρικτὰ μαρτύρια αὐτῶν τῶν ἠρωικῶν ἀντιστασιακῶν, δὲν ἦταν οὔτε ἐκδήλωση μιᾶς μοιρολατρικῆς «ὑποταγῆς ἀνευ ὄρων» στὴν δύναμη τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐξουσίας, οὔτε ἐκδήλωση μιᾶς ὁμαδικῆς ὑστερίας, ἐνὸς παράφορου ἐνθουσιασμοῦ πὺ περιφρονεῖ τὴν ἐπίγεια ζωὴ. Ἦταν μία πραγματι-

κά ήρωϊκή και στην ουσία θετική, παρὰ τὴν παθητικὴ τῆς μορφῆς, Ἀντίσταση συνειδήσεων.

Καὶ οἱ λόγοι εἶναι προφανεῖς. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφερθοῦν τρεῖς ἀπὸ αὐτοὺς, ἓνας ψυχολογικός, ἓνας νομικός καὶ ἓνας ἱστορικός:

α) Ἔχει γίνεῖ ἀντικείμενο μελέτης ἡ ψυχικὴ δύναμη Ἀντιστάσεως πού διέθετε ὁ πιστὸς τῆς «νέας Ὁρησκείας», ἄνδρας ἢ γυναῖκα, ἀκόμη καὶ παιδί, γιὰ νὰ ὑπομένη ἢ μᾶλλον νὰ ἀποδέχεται μὲ θαυμαστὴ καρτερία, (μὲ ἀπάθεια) πού δὲν μποροῦσαν νὰ ἐρμηνεύσουν οἱ βασιανιστὲς τῶν Μαρτύρων τῆς Πίστεως) τὰ φρικτὰ μαρτύρια πού μὲ κάθε λεπτομέρεια καὶ μὲ βία τις ἱστορικὲς πηγὲς περιγράφει ὁ Ἰερώνυμος Κοτσώνης στὴν ἐμπεριστατωμένη μελέτη του «Τὸ ἐνθουσιαστικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Μαρτύρων».

Ἡ σκληρότητα, ἡ διάρκεια καὶ τὸ σατανικὰ πολύμορφο τῶν βασιανιστηρίων στὰ ὁποῖα ὑπεβάλλοντο οἱ Χριστιανοὶ θὰ ἦσαν ἀρκετὰ, ἂν δὲν ὑπῆρχε τὸ πνεῦμα τῆς Ἀντιστάσεως, γιὰ νὰ τοὺς «προσγειώσουν» νὰ σβήσουν μέσα τους κάθε ἐνθουσιαστικὴ ἔξαρση καὶ νὰ κάμψουν τὸ ψυχικὸ τους σθένος. Ἀντίθετα ἡ ἐφευρετικὴ τῶν βασιανιστῶν σὲ εἶδη βασιανισμοῦ δυνάμωνε τὴν Ἀντίσταση τῶν Μαρτύρων.

β) Γιὰ τὴν ὀρθή, ἀπὸ νομικὴ ἄποψη, ἀξιολόγηση τῆς παθητικῆς Ἀντιστάσεως τῶν πρώτων Χριστιανῶν ἐναντία στὴν ρωμαϊκὴ κυριαρχία εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ τοποθέτηση τοῦ γερμανοῦ Νομικοῦ καὶ ἀνώτατου Δικαστοῦ (ἦταν πρόεδρος στὸ Bundesgerichtshof, τὸν Ἄρειο Πάγο) Hermann Weinkauff, ὁ ὁποῖος στὴν εἰδικὴ μελέτη του μὲ θέμα τὸ «Δίκαιο τῆς Ἀντιστάσεως» (Ueber das Widerstandsrecht) γράφει τὰ ἑξῆς:

«Ἡ στάση τοῦ νεοφανοῦς Χριστιανισμοῦ, πρὸ τῆς ἀναγνωρίσεώς του ὡς

ἐπίσημης Ὁρησκείας τοῦ κράτους, στὸ θέμα τῆς Ἀντιστάσεως κατὰ τῆς βίας τῆς Ἐξουσίας καθορίζεται ἀπὸ τις γνωστὲς θέσεις του, πού ἀναφέρονται στὴν Ἁγία Γραφή:

«Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω... Ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν» (Ρωμ. ιγ' 1-2).

«Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» (Μάρκ. ιβ' 17), ἀλλὰ καὶ

«Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» (Πράξ. ε' 29).

«Ἀπὸ τὸν συνδυασμὸ αὐτῶν τῶν θέσεων, γράφει ὁ Weinkauff, «προκύπτει ὅτι σὲ ζητήματα κοσμικὰ συνιστᾶται ὑποταγὴ στὴν κοσμικὴ ἐξουσία ἀκόμη καὶ τὴν κακὴ. Σὲ ζητήματα ὁμως συνειδήσεως, ὅπως εἶναι τὰ ζητήματα Πίστεως καὶ Ἠθικῆς, ἐπιβάλλεται Ἀντίσταση. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι, στὴν περιοχὴ τῆς Πίστεως καὶ τῆς Ἠθικῆς, ὅταν ὁ νόμος τῆς Πολιτείας ἀπαιτῇ ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἀποδεχθοῦν τὰ εἰδῶλα ἢ τὴν θεοποίηση τοῦ αὐτοκράτορα, τότε ἐπιβάλλεται νὰ ἀρνηθοῦν τὴν ὑπακοή, ἐπιβάλλεται παθητικὴ Ἀντίσταση κατὰ τῆς Ἐξουσίας πού φθάνει καὶ στὸν μαρτυρικὸ θάνατο».

γ) Γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀξία τῆς παθητικῆς Ἀντιστάσεως, τὴν ὁποία πολλοὶ ὑποτίμησαν, γιὰτὶ κατ' αὐτοὺς ὑπολείπεται τῆς ἐνεργητικῆς πού εἶναι ἡ μόνη ἀποτελεσματικὴ καὶ ἔχει ἔντονο τὸ ἠρωϊκὸ στοιχεῖο, μποροῦν νὰ ἀναφερθοῦν ἐδῶ δύο περιπτώσεις παθητικῆς Ἀντιστάσεως ὀλόκληρων λαῶν πού διαδραματίσθηκε στὸν αἰῶνα μας, οἱ ὁποῖες ἀποδεικνύουν τὴν κοινωνικὴ τῆς σημασία.

Εἶναι πολλὸ ἐνδιαφέρον τὸ παράδειγμα τοῦ Ρωσικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς κομμουνιστικῆς Ἐπαναστάσεως τὸ 1917 καὶ μέχρι πρὸ ὁ-

λίγων ἐτῶν, εἶχε ἀναπτύξει μία μυστική Ἐπίστασις κατὰ τοῦ Ἀθεϊσμοῦ, πού ἀναβίωνε τὴν ἐποχὴ τῶν Κατακομβῶν τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰῶνων. Αὐτὴν τὴν ἐπίστασις περιέγραψε στὸ ἡμερολόγιό του ἕνας Τσεχοσλοβάκος κοινωνιολόγος, ἱατρός καὶ κληρικός, πού τὸ ἐξέδωσε μὲ τὸ ψευδώνυμο Father George ἀμέσως μετὰ τὴν λήξη τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, καὶ κυκλοφόρησε στὰ ἀγγλικά μὲ τὸν τίτλο "Through God's underground", γαλλικά μὲ τίτλο "Les maquis de Dieu" καὶ στὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν τίτλο «Αὐτοὶ δὲν ὑπέκυψαν», σὲ ἀλλεπάλληλες ἐκδόσεις.

Ἐπίσης ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ παράδειγμα τῆς παθητικῆς Ἀντιστάσεως τοῦ Ἰνδικοῦ λαοῦ, πού τὴν ἐνέπνευσε ἕνας μὴ χριστιανὸς φιλόσοφος τῶν ἡμερῶν μας, ὁ Μαχάτμα Gandhi. Ὁ Γκάντι πίστεψε στὴν ἀξία τῆς παθητικῆς Ἀντιστάσεως καὶ τὴν ἐπέβαλε τελικά, μετὰ ἀπὸ πολλὰ ἀντιδράσεις τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ του, καὶ πέτυχε, μόνο μ' αὐτὴν, τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Ἰνδικοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ ἀποικιοκρατία.

3. Μετὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς ἐπίσημης Θρησκείας τοῦ κράτους, τὸ πρόβλημα τῆς Ἀντιστάσεως κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν φορέων τῆς Ἐξουσίας παίρνει ἄλλη μορφή, σαφῶς ἐνεργητική. Αὐτὴ ἡ μεταβολὴ ἐρμηνεύεται, μὲ νομικὰ κριτήρια, ὡς ἑξῆς:

"Ὅταν ὁ Χριστιανισμὸς ἔγινε ἐπίσημη Θρησκεία τοῦ κράτους, ἀνέκυψε ἀμέσως τὸ ἐρώτημα μήπως ἦταν πλέον δικαίωμα ἢ μᾶλλον καθήκον τῆς Χριστιανοσύνης, λόγω τῆς εὐθύνης της γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς «τάξεως τοῦ Θεοῦ» καὶ στὰ λεγόμενα «κοσμικὰ ζητήματα», νὰ ἀσκῆται ἐνεργητικὴ Ἀντίστασις ἀπέναντι στὸν κυρίαρχο Ἄρχοντα, ὅταν αὐτὸς προσβάλλει βάναισα αὐτὴν τὴν «τάξην» πού στηρίζεται στὸ φυσικὸ Δίκαιο. Μήπως δηλα-

δὴ ἀπέναντι σ' αὐτὸν τὸν ἄδικο κυρίαρχο Ἄρχοντα, πού δὲν ἀσκεῖ σωστὰ τὸ ἀπὸ τὸν Θεὸ «δεδομένον» λειτουργημά του, ἀλλὰ καθίσταται Τύραννος, εἶναι ἐπιτρεπτὴ ἢ μᾶλλον ἐπιβεβλημένη ἡ Ἀντίστασις.

Αὐτὴ ἡ ἄποψη ἐπαληθεύεται ἱστορικά, γιὰτὶ πραγματικὰ τόσο στὸ Βυζάντιο ὅσο καὶ στὴ μεσαιωνικὴ Εὐρώπη, ὑπὸ τὴν σαφῆ ἐπίδραση τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἱ φορεῖς τῆς Ἐξουσίας, ἂν καὶ Μονάρχες, δὲν βρίσκονται πλέον – θεωρητικὰ τουλάχιστον – «ὕπερ» ἀλλὰ «ὕπο» τὸ Δίκαιο. Εἶναι κατὰ κυριολεξίαν «ἐξαρτημένοι» ἀπὸ τὸ ἰσχυρὸν Δίκαιο.

Ὁ φορέας τῆς Ἐξουσίας ὀφείλει νὰ προστατεύῃ τὰ κεκτημένα ἀτομικὰ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν καὶ ἐξασφαλίζουν τὴν ἀντικειμενικὴ ἔννομη τάξιν. Δὲν μπορεῖ χωρὶς τὴν συναίνεση τῶν θιγομένων νὰ τὰ μεταβάλλῃ. Δὲν μπορεῖ ἐπίσης νὰ θεσπίζῃ νέους κανόνες Δικαίου χωρὶς τὴν – ἄτυπη βέβαια – συγκατάθεση τῶν ὑπηκόων (non sine consensu fidelium) καὶ ὑποχρεοῦται νὰ παραμένῃ αὐστηρὰ μέσα στὰ πλαίσια τῶν περὶ δικαίου πεποιθήσεων πού ἐπικρατοῦν στὴν κοινωνία.

"Ἔτσι διαμορφώθηκε σιγά – σιγά τὸ «Δίκαιο τῆς Ἀντιστάσεως». Ἦδη κατὰ τὸν Μεσαίωνα οἱ Μονάρχες ἀναγνώριζαν, κατὰ κανόνα, αὐτὴν τὴν δέσμευσή τους ἀπέναντι στὸ Δίκαιο καὶ κατὰ τὴν ἐπίσημη ἀνακήρυξή τους ἀνελάμβαναν ρητὰ τὴν δεσμευτικὴ ὑποχρέωση «νὰ κυβερνοῦν τὴν χώρα τους σύμφωνα μὲ τὴν πατροπαράδοτη Δικαιοσύνη καὶ νὰ τηροῦν τὸ ἰσχυρὸν Δίκαιο».

Εἶναι αὐτονόητο, λοιπόν, ὅτι ὅταν ὁ Ἀνώτατος Ἄρχοντας παρανομοῦσε, ὁ κάθε πολίτης εἶχε δικαίωμα ἀνυπακοῆς, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ δὲν προβλεπόταν ἀπὸ ρητὴ διάταξη τοῦ νόμου.

Τὸ ὅτι στὸν Μεσαίωνα τὸ δικαίωμα τῆς Ἀντιστάσεως κατὰ τῶν αὐθαι-

ρεσιῶν τοῦ φορέως τῆς Ἐξουσίας εἶναι καθολικὰ ἀναγνωρισμένο, ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ὑπάρχει σὲ ἓνα νομοθέτημα τοῦ 12ου αἰῶνα, γνωστὸ ὡς «Καθρέπτης τῆς Σαξονίας» (Sachsenspiegel), ρητὴ διάταξη ποῦ τὸ κατοχυρώνει καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Ὁ πολίτης ὀφείλει, σὲ περίπτωση ποῦ ὁ Βασιλεὺς καὶ Δικαστὴς του παραβιάζει τὸ Δίκαιο, νὰ τὸν βοηθῆ νὰ ἀντιληφθῆ τὸ ἄδικο, ἀκόμη καὶ νὰ ἀμύνηται μὲ κάθε τρόπο ἐναντίον του. Ἔτσι (ὁ πολίτης) δὲν παραβιάζει τὴν ὑποχρέωσή του νὰ τοῦ εἶναι πιστός».

Σχολιάζοντας αὐτὴν τὴν διάταξη ὁ Weinkauff παρατηρεῖ ὅτι «αὐτὸ τὸ συνοπτικὸ, ἄτυπο Δίκαιο τῆς Ἀντιστάσεως προκάλεσε βέβαια ἐπανειλημμένα κοινωνικὲς ἀνωμαλίες καὶ πολλὰ φορὲς χρησιμοποιήθηκε γιὰ σκοποὺς ξένους πρὸς τὸ Δίκαιο. Παρὰ ταῦτα αὐτὴ ἢ θεώρηση τοῦ Κράτους καὶ τοῦ Δικαίου κατ' οὐσίαν ὀδηγεῖ στὴν διατήρηση τοῦ ἰσχύοντος Δικαίου. Ὁ Βασιλεὺς ὑποχρεοῦται νὰ προστατεύῃ τὸ Δίκαιο. Ὅταν παρανομῆ, καθένας μπορεῖ νὰ τοῦ ἀντισταθῆ, ἀκόμη καὶ βίαια».

Ἐπίσης στὴν Magna Charta Libertatum στὴν Ἀγγλία τοῦ 1215 τὸ δικαίωμα τῆς Ἀντιστάσεως ἐμφανίζεται ἐπίσημα ἀναγνωρισμένο, ἀλλὰ χορηγεῖται σὲ εἰδικὸ πολιτειακὸ φορέα, τὸ «Συμβούλιο τῶν Βαρόνων», ποῦ ὑποχρεώνει τὸν παρανομοῦντα βασιλῆα νὰ ἐφαρμόζη τὸ Δίκαιο, καὶ σὲ δεδομένη περίπτωσι ἀνυπακοῆς του τὸν ἀπαλλάσσει τῶν καθηκόντων του.

IV. – Στους μεταγενέστερους αἰῶνες ἀναπτύσσονται θεωρίες γιὰ τὴν νομικὴ κατοχύρωση τοῦ Δικαίου τῆς Ἀντιστάσεως, καὶ συγκεκριμένα:

1. Οἱ γνωστὲς θεωρίες γιὰ τὸ «κοινωνικὸ συμβόλαιον» (Contrat social) καὶ τὴν «λαϊκὴ κυριαρχία» (Volonté générale), ποῦ διατύπωσε πρῶτος ὁ J. J. Rousseau, ἀπὸ τίς ὁποῖες προέκυψε ἓνα και-

νούργιο ἐπιχείρημα γιὰ τὴν θεμελίωσή του. Τὸ δόγμα γιὰ τὰ ἐγγενῆ, ἀναπαλλοτριώτα, μὴ ὑποκείμενα κατ' ἀρχὴν ἀλλὰ μόνον σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις σὲ κρατικὲς δεσμεύσεις βασικὰ δικαίωματα τῶν πολιτῶν, τῶν ὀποίων ἢ προσβολὴ ἀπὸ τὸν φορέα τῆς Ἐξουσίας δικαιολογεῖ γιὰ τὸν κάθε πολίτη τὸ δικαίωμα τῆς Ἀντιστάσεως.

2. Ἡ θεωρία περὶ «ἐγκλήματος ἐκ πεποιθήσεως» (Verbrechen aus Ueberzeugung), ποῦ ἀναπτύχθηκε στὴν Γερμανία ἀπὸ τοὺς G. Radbruch καὶ Erik Wolf.

Ὁ Radbruch, σὲ εἰδικὴ μελέτη του γιὰ τὸ «ἐκ πεποιθήσεως ἐγκλημα» ἀλλὰ καὶ στὸ ἄρθρο 71 τοῦ Σχεδίου Ποινικοῦ Κώδικα ποῦ εἶχε ἐκπονήσει τὸ 1925, ἀναφέρει ὅτι: «ὡς ἐκ πεποιθήσεως ἐγκλήματα χαρακτηρίζονται οἱ ἀξιόποινες ἐκείνες πράξεις, ποῦ τελοῦνται ἀπὸ πρόσωπα τὰ ὁποῖα θεωροῦν ἑαυτὰ ὑπόχρεα πρὸς τοῦτο ἕνεκα ἠθικῆς, θρησκευτικῆς, πολιτικῆς πεποιθήσεως».

Ὁ Erik Wolf, στὴν εἰδικὴ μελέτη του γιὰ τὸ αὐτὸ θέμα, θεωρεῖ «ἐκ πεποιθήσεως ἐγκληματῖα» ἐκείνον, τοῦ ὁποίου τὸ κίνητρο εἶναι ἢ πεποιθήσις ὅτι ἔχει καθῆκον νὰ τελέσῃ αὐτὴν τὴν πράξη. «Δὲν πρόκειται», λέει ὁ E. Wolf, «γιὰ ἀγῶνα τοῦ μὴ Δικαίου κατὰ τοῦ Δικαίου, ἀλλὰ γιὰ ἀγῶνα πρὸς ἐπικράτηση τοῦ ἀληθοῦς Δικαίου. Ἐπομένως ἡ πράξη τοῦ ἐκ πεποιθήσεως ἐγκληματῖα δὲν πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀυτονομία τῆς συνειδήσεώς του, ἀλλὰ ἀπὸ ἓνα περιεχόμενο συνειδήσεως ποῦ ὑποκινεῖται ἀπὸ συγκεκριμένα ἠθικὰ κίνητρα».

V. – Στὸν 20ο αἰῶνα οἱ κοινωνικὲς ἀνακατατάξεις, οἱ δύο παγκόσμιοι πόλεμοι καὶ ἡ ἐμφάνισις δικτατορικῶν καθεστώτων ἔφεραν στὸ προσκῆνιο τὸ θέμα τῆς Ἀντιστάσεως. Τὸ γεγονὸς τῆς καταπίεσις ὀλόκληρων λαῶν βοήθησε τοὺς θεωρητικοὺς νὰ ἀναγνωρίσουν βα-

σικῆς ἀρχῆς πού θεμελιώνουν τὸ «Δίκαιο τῆς Ἀντιστάσεως».

Οἱ ἀρχές αὐτὲς πού σήμερα πλέον, λόγῳ αὐτῆς τῆς πικρῆς ἐμπειρίας, ἀναγνωρίζονται καθολικὰ εἶναι κατὰ τὸν Weinkauff:

1) Ἡ ἀρχὴ ὅτι ὑπάρχει μία ὑπερταξικὴ, ἀφ' ἑαυτῆς ἰσχύουσα « Τάξις Δικαίου » (Rechtsordnung), μία « Τάξις φυσικοῦ Δικαίου », στὴν ὁποία ὁ φορέας τῆς Ἐξουσίας εἶναι « δεσμευμένος » καὶ ἡ εὐθύνη γιὰ τὴν τήρησή της ὑφίσταται ὄχι μόνο γι' αὐτὸν ἀλλὰ καὶ γιὰ ὁλόκληρο τὸν λαό.

2) Δεύτερη ἀρχὴ εἶναι ἡ « ἀρχὴ τῆς ἰσότητος » ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Ὅλοι, ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, εἶναι ἴσοι ἀπέναντι στὸν Νόμο.

Ἡ ἰσότητα αὐτὴ θεμελιώνεται στὴν ἔννοια τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος, στὴν μοναδικότητα τῆς κάθε ἀνθρώπινης ὑπάρξεως, ἡ ὁποία μερικὴ τῆς εὐθύνης, « ἐν ἐλευθερίᾳ » πρέπει νὰ προσαρμόζεται πρὸς τὸ « δέον ». Αὐτὴ ἡ μοναδικὴ προσωπικότητα, πού κατὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν εἶναι « πλάσμενη κατ' εἰκόνα Θεοῦ » (ἡ φράση εἶναι τοῦ Weinkauff), δικαιοῦται ἔννομης προστασίας, τὴν ὁποία οὐδεὶς φορέας Ἐξουσίας μπορεῖ νὰ ἀγνοήσει.

3) Τρίτη ἀρχὴ εἶναι ἡ παραδοχὴ ὅτι ὑφίσταται ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ « κράτος τῶν ἀξιῶν » (Reich der Werte), οἱ ὁποῖες εἶναι « δεδομένες ἀπὸ τὴν ὑπερτατὴ Ἀξία, τὸν Θεό ». Ἡ παραδοχὴ βέβαια αὐτῶν τῶν ἀξιῶν δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ, εἶναι ὅμως « δέουσα ». Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ τὶς ἀποδέχεται, δὲν ἐξαναγκάζεται ὅμως σ' αὐτό. Ἐν τούτοις, ὅταν τὶς ἀπορρίπτει, φέρει τὴν εὐθύνη τῆς ἀπορρίψεώς τους καὶ αἰσθάνεται ἔνοχῃ.

4) Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς παραπάνω, γίνεται δεκτὴ καὶ μία ἀκόμη ἀρχὴ. Ὅτι τὸ Κράτος εἶναι στὴν οὐσία θεοοσύ-

στατο, χωρὶς βέβαια τὶς κατὰ καιροὺς παρερμηνεῖς τοῦ ὄρου. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀποστολὴ του εἶναι ἡ τήρηση τοῦ Δικαίου καὶ ἡ ἐξασφάλιση τῆς « εἰρήνης Δικαίου ». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ φορέας τῆς Ἐξουσίας ἀσκεῖ σωστά τὸ λειτουργημά του μόνο ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι τηρεῖ τὸ Δίκαιο καὶ ἐνεργεῖ γιὰ τὸ συμφέρον τῆς ὁλότητος.

VI. – Συνέπεια τῆς ἰσχύος αὐτῶν τῶν ἀρχῶν εἶναι ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς Ἀντιστάσεως εἶναι δεδομένο καὶ ἀπὸ ἄποψη φυσικοῦ Δικαίου κατωχυρωμένο. Ἡ ἄσκηση ἡ τοῦ ὅμως εἶναι αὐτονόητο ὅτι, γιὰ νὰ βρῆται μέσα στὰ πλαίσια τοῦ Δικαίου, πρέπει νὰ πληροῖ ὀρισμένες προϋποθέσεις. Σύμφωνα πάντα μετὰ τὸν Weinkauff, οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς εἶναι:

1) Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς « σταθμίσεως τῶν ἀγαθῶν » (Güterabwägung), τὰ ὁποῖα προσβάλλονται μετὰ τὴν ἀντιστασιακὴ δραστηριότητα, σὲ σχέση μετὰ τὰ ἀγαθὰ πού προσβάλλει ἡ αὐθαιρεσία τοῦ φορέα Ἐξουσίας. Σύμφωνα μετὰ τὴν ἀρχὴ αὐτὴ ἐπιτρέπεται νὰ χρησιμοποιηθοῦν μόνο ἐκεῖνα τὰ μέσα τῆς Ἀντιστάσεως, τὰ ὁποῖα στὴν συγκεκριμένη περίπτωση ἐξασφαλίζουν μετὰ τὴν μικρότερη προσβολὴ τοῦ Δικαίου τὸ ἐπιδιωκόμενο ἀποτέλεσμα.

2) Γιὰ νὰ εἶναι ἐπιτρεπτὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Δικαίου ἡ Ἀντίσταση, πρέπει νὰ ὑπάρχει μία σαφὴς καὶ ἀσφαλῆς κρίση, δηλαδὴ νὰ ὑπάρχει βεβαιότητα ὅτι ὁ φορέας τῆς Ἐξουσίας προσβάλλει τὸ Δίκαιο καὶ παραβιάζει τὰ καθήκοντά του, ἔτσι ὥστε ἡ ἀντιστασιακὴ πράξις νὰ κρίνεται ἀναγκαία καὶ ἀναπόφευκτη.

3) Ἡ ἄσκηση τῆς ἀντιστασιακῆς πράξεως ἐπιτρέπεται, σὲ ὀρισμένους δὲ περιπτώσεις καὶ ἐπιβάλλεται, ὅταν ὑπάρχει ἡ βεβαιότητα ἢ ἡ μεγάλη πιθανότητα ὅτι θὰ ἐπιτύχη τὸν στόχο της, πού πρέπει νὰ εἶναι ἡ « βελτίωση

τῆς καταστάσεως».

4) Σ' αὐτὲς τὶς τρεῖς προϋποθέσεις, πὺ ἀναφέρει ὁ Weinkauff, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ προστεθῆ καὶ μία τέταρτη, πὺ προκύπτει σαφῶς ἀπὸ τὶς πράξεις παθητικῆς καὶ ἐνεργητικῆς Ἀντιστάσεως τόσο τῆς περιόδου τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιότητος, ὅσο καὶ τῶν νεώτερων χρόνων. Εἶναι ἡ ἀνάληψη τῆς ἀτομικῆς ἐθύνης γιὰ τὴν πράξη, καὶ ἡ ἀτομικὴ διακινδύνευση τοῦ ἥρωα τῆς Ἀντιστάσεως.

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὅταν κάποιος ἀποφασίσῃ νὰ κάμῃ Ἀντίσταση κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν φορέων τῆς Ἐξουσίας, πρέπει νὰ ἔχῃ ἀποφασίσει ὅτι αὐτὴ τοῦ ἡ πράξη θὰ ἔχῃ γι' αὐτὸν τίμημα. Σὲ περιόδους δὲ συστηματικῆς παραβιάσεως τοῦ Δικαίου ἀπὸ τοὺς Ἄρχοντες στὰ τυραννικὰ καὶ δικτατορικὰ καθεστῶτα, τὸ τίμημα αὐτὸ θὰ εἶναι ἴσως καὶ ἡ θυσία τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς τοῦ.

Πρόσθεσα αὐτὴν τὴν προϋπόθεση, γιὰ αὐτὴ ἐξασφαλίζει μία ἐνσυνείδητη ἐνέργεια, πὺ ὑπαγορεύεται ἀπὸ μία συνείδηση ἡ ὁποία λειτουργεῖ σωστὰ καὶ γιὰ τὴν ὁποία ὁ Kant, στὴν μελέτη τοῦ *Kritik der praktischen Vernunft* γράφει: «Ὁ ἄνθρωπος δὲν κατάρθωσε ποτὲ νὰ κατασιγάσῃ τὴν φωνὴ τῆς συνειδήσεώς του, οὔτε ὅταν τὸν παρωθῆ σὲ καλὴν πράξη, οὔτε ὅταν τὸν ἀποτρέπῃ ἀπὸ μία κακὴν πράξη». Καὶ εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ ἀντιστασιακὴ πράξη πρέπει νὰ πηγάζῃ ἀπὸ μία συνείδηση πὺ δὲν ἔχει διαστραφῆ οὔτε ἔχει ἀποδυναμωθῆ ἀπὸ τὴν «ἀδιαφορία», γιὰ τὴν ὁποία ὁ G. Dietrich, στὴν μελέτη τοῦ «*Ἡ φαινομενολογία τῶν μορφῶν δράσεως τῶν νεαρῶν ἐγκληματιῶν*», γράφει ὅτι «καταργεῖ κάθε ἀνασταλτικὴ φωνὴ τῆς ἠθικῆς ἐπιταγῆς».

VII. – Τελειώνοντας, θὰ πρέπῃ νὰ ἀναφερθοῦμε σὲ ἕναν ἰσχυρισμὸ πὺ φαίνεται νὰ ἀνατρέπῃ τὴν βάση τοῦ ὅλου

θέματος πὺ μᾶς ἀπασχόλησε. Τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι στὶς σύγχρονες, δημοκρατικὰ ὀργανωμένες Πολιτεῖες ὑπάρχει ἡ διασφάλιση τοῦ πολίτη ἀπὸ τὶς αὐθαιρεσίες τῶν ἀσκούντων τὴν Ἐξουσία, ἔτσι ὥστε δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τίθεται κἂν τὸ θέμα τῆς Ἀντιστάσεως στὶς πράξεις τους.

Τὴν ἀπάντηση στὸν ἰσχυρισμὸ αὐτὸν δίδει ἡ πραγματικότητα τῶν διαπραττομένων αὐθαιρεσιῶν τῶν φορέων τῆς Ἐξουσίας.

Ὁ ἔλεγχος πὺ ἀσκεῖται ἀπὸ ἀρμόδια ὄργανα, τὰ Δικαστήρια μιᾶς Πολιτείας, γιὰ τὴν νομιμότητα τῶν πράξεων τόσο τῆς Νομοθετικῆς ὅσο καὶ τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐξουσίας εἶναι, βέβαια, μέσο ἄμυνας κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τους. Καὶ μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὅτι καλύπτει τὸ αἶτημα τῆς Ἀντιστάσεως, πολὺ περισσότερο πὺ ὑπὸ τὸν μανδῦα τῆς πραγματοποιοῦνται συχνὰ ἐκτροπές, οἱ ὁποῖες καθιστοῦν τοὺς «ἥρωες» τῆς Ἀντιστάσεως χειρότερους παραβάτες τῆς τάξεως πὺ διασφαλίζει τὴν κοινωνικὴ ἰσορροπία.

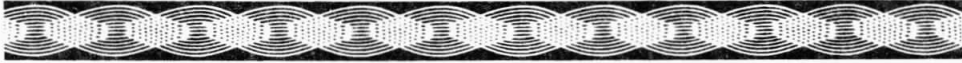
Ὅμως πέρα ἀπὸ αὐτὰ τὰ «ὄργανα ἐλέγχου» ὑπάρχει ὁ παράγων ἄνθρωπος, πὺ ἄλλωστε καὶ τὰ συγκροτεῖ.

Ὁ «ἄρτιος» ἄνθρωπος, ὁ «καλὸς κάγαθός» εἶναι τὸ πρόβλημα καὶ τὸ αἶτημα τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, εἴτε αὐτὸς κατέχει μία ἡγετικὴ θέση σὲ μία ὀργανωμένη Πολιτεία, εἴτε ἀνήκει στὸ σύνολο τῶν ἀπλῶν ἀλλ' ὄχι καὶ λιγώτερο ὑπεύθυνων πολιτῶν τῆς.

Καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι, ὁ δικαιοῦμενος καὶ ὁ ὑποχρεούμενος νὰ ἐνσαρκῶνῃ ἐκαστοτὲ τὸ Δίκαιο τῆς Ἀντιστάσεως.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΛΛΗΝΔΡΑΣ

Ἐπίτιμος Δικηγόρος
Δρ. Ποιν. Ἐπιστημῶν

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ*

«Θέλει ἀρετὴν καὶ τόλμην
ἢ Ἐλευθερία»

Ἄνδρέας Κάλβος

«Ἡ Δημοκρατία καὶ ὁ Τύπος ἀκμάζουν καὶ φθίνουν μαζί». Εἶναι ἓνα ἀπόφθεγμα τοῦ διακεκριμένου Ἀμερικανοῦ δημοσιογράφου Πούλιτζερ. Ἐπειδὴ δὲ «ἡ Ἐλευθερία καὶ ἡ Δημοκρατία εἶναι σχεδὸν ταυτόσημες ἔννοιες», ὅπως διεκήρυξε ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας **Κ. Καραμανλῆς** στὴν τελετὴ τοῦ ἑορτασμοῦ γιὰ τὰ 2500 χρόνια τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας, ἔτσι μπορούμε νὰ πούμε ὅτι, ὅπως ἡ Δημοκρατία, ἔτσι καὶ ἡ Ἐλευθερία ἀκμάζει καὶ φθίνει μαζί μὲ τὸν Τύπο. Γιατί δὲν νοεῖται Ἐλευθερία χωρὶς ἐλεύθερη δημοσιογραφία, οὔτε δημοσιογραφία χωρὶς Ἐλευθερία. Καὶ ὅπως ἔλεγε ὁ Chateaubriand, «χωρὶς ἐλευθερία τοῦ τύπου δὲν ὑπάρχει συνταγματικὴ ἐλευθερία».

Στὸ ἄρθρο μας αὐτὸ θὰ ἐκθέσουμε τὴ συμβολὴ τῆς Ἑλληνικῆς Δημοσιογραφίας στὸν ἀγώνα γιὰ τὴν Ἐλευθερία. Ἐλευθερία ἐθνικὴ, δημοκρατικὴ, πνευματικὴ, κοινωνικὴ, ἐλευθερία πολιτικὴ, ἀτομικὴ καὶ ἐλευθερία ὄλων τῶν θεσμῶν τῆς Δημοκρατίας. Καὶ βέβαια ἐλευθερία τοῦ τύπου, δηλαδὴ ἐλευθερία στὴν ἔκφραση καὶ διάδοση τῶν γεγονότων καὶ τῶν ιδεῶν. Ἡ ἄσκηση τῆς Δη-

μοσιογραφίας, ὅπως θὰ σκιαγραφήσουμε παρακάτω, δὲν εἶναι νοητὴ χωρὶς Ἐλευθερία. Καὶ ἡ Ἐλευθερία αὐτὴ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ποὺ προσφέρουν οἱ πρόγονοί μας στὴν ἀνθρωπότητα¹.

Ὅταν διαβάξει κανεὶς τὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Τύπου εἶναι σὰν νὰ διαβάξει τὴν ἱστορία τῆς Ἑλλάδος. Τόσο πολὺ εἶναι συνυφασμένη ἡ Ἑλληνικὴ Δημοσιογραφία μὲ τὴν ἱστορία αὐτοῦ τοῦ τόπου, μὲ τὶς ἐξάρσεις καὶ τὶς πτώσεις του, τοὺς θριάμβους καὶ τὶς τραγωδίες του. Ἀπὸ τότε ποὺ πρωτοκυκλοφόρησαν ἑλληνικὲς ἐφημερίδες, στὸν κυρίως Ἑλλαδικὸ χώρο καὶ στὸν ὑπόλοιπο κόσμο, οἱ Ἕλληνες δημοσιογράφοι, στὴν ὀλότητά τους, ἀγωνίζονταν γιὰ τὴν Ἐλευθερία τοῦ Γένους, τὴν καθιέρωση τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν καὶ τὴν ἐλευθεροτυπία.

Τὸ ἰσχύον Σύνταγμα τοῦ 1975 κατοχυρώνει τὴν ἐλευθεροτυπία, ὅπως καὶ ὅλα τὰ προηγούμενα Συντάγματα ἀπὸ τὸ 1821 καὶ ἐφεξῆς, ὡς ἀτομικὸ δικαίωμα, δηλαδὴ ὡς θεμελιώδη διάταξη ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται ἡ τροποποίησή της κατὰ τὴν διαδικασίαν τοῦ Συντάγματος. Τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθεροτυπίας δὲν εἶναι ἀπεριόριστο, διότι τὸ ἴδιο τὸ Σύνταγμα περιλαμβάνει ὀρισμένους περιορισμούς, γιὰ τὴν προστασία ρητῶς ἀναφερομέ-

* Τὸ ἄρθρο αὐτὸ εἶναι περιληπτικὴ ἀπόδοση ὁμιλίας τοῦ ἀρθρογράφου, μὲ τὸ ἴδιο θέμα, ποὺ ἔδωσε στὸ Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Δήμου Ἀθηναίων στίς 19-1-1994, στὰ πλαίσια τοῦ Σεμιναρίου Κοινωνικοῦ καὶ Φιλοσοφικοῦ Προγραμματισμοῦ.

νων αγαθων, όπως την προσβολή του Ἄνωτάτου Ἄρχοντος, την ασφάλεια τῆς χώρας, την περιφρούρηση τῆς τιμῆς τῶν πολιτῶν καὶ ὀρισμένων ἠθικῶν ἀξιῶν. Ἀλλὰ καὶ τότε οἱ περιορισμοὶ αὐτοὶ ἀναφέρονται περιοριστικῶς στὸ Σύνταγμα, ἡ δὲ λογοκρισία ὑπάγεται σὲ αὐστηρὲς δικαστικὲς ἐγγυήσεις.

Τὴν ἐλευθεροτυπία κατοχυρώνει καὶ ἡ Παγκόσμια Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἄνθρώπου, τὸ Καταστατικὸ τῆς Ἐνώσεως Συντακτῶν τῶν Ἡμερησίων Ἐφημερίδων Ἀθηνῶν (ΕΣΗΕΑ) καὶ ἡ ὑπὸ ἴδρυση Πανελλήνια Ὁμοσπονδία Ἐνώσεων Συντακτῶν¹.

Ὅπως ἀναφέραμε, ἡ ἐλευθεροτυπία προστατεύεται ὡς ἀτομικὸ δικαίωμα, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα ἀτομικὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν (ζωῆς, υγείας, προσωπικότητας, συνέρχεσθαι, συνεταιρίζεσθαι κ.ἄ.). Συνεπῶς κακῶς θεωρεῖται ἀπὸ μερικοὺς ὅτι ἡ ἐλευθεροτυπία εἶναι προνόμιο ἢ εὐεργέτημα ποὺ παραχωρεῖται πρὸς τοὺς δημοσιογράφους. Ἀπλῶς, οἱ δημοσιογράφοι ἀποτελοῦν τοὺς μεσολαμβάνητες καὶ τοὺς ἐγγυητὲς γιὰ νὰ ἀπολαμβάνουν οἱ πολῖτες τὸ δικαίωμα τῆς πλήρους ἐνημέρωσης.

Ἡ ΕΣΗΕΑ καὶ οἱ ἄλλες Ἐνώσεις Συντακτῶν σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα ἔχουν στὸ ἐνεργητικὸ τους σκληροὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν προάσπιση τῆς ἐλευθεροτυπίας. Καὶ ὄχι μόνο κάτω ἀπὸ ἀνελεύθερα πολιτεύματα ἢ δικτατορικὰ καθεστῶτα, ἀλλὰ καὶ κατὰ περιόδους ὀμαλῆς δημοκρατικῆς διακυβερνήσεως. Γιατί οἱ κατὰ καιροὺς κυβερνήσεις, μετὰ διαφόρους τρόπους καὶ στρατηγήματα, προσπαθοῦν νὰ περιορίσουν, ἂν ὄχι νὰ στραγγαλίσουν, τὴν ἐλευθερία τοῦ τύπου, μετὰ διαφόρους νόμους περὶ τύπου, ποὺ στὴν μεγάλη τους πλειοψηφία εἶναι νόμοι περιοριστικοὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου, νόμοι «τυποκτόνοι», ὅπως τοὺς ἀποκαλοῦμε. Τὸ Σύνταγμα καὶ ὁ Ποινικὸς Κώδικας περιλαμβάνουν ἐπαρκῆ

προστασία στὸ κράτος, τοὺς ἐλεύθερους θεσμοὺς καὶ τοὺς πολῖτες κατὰ τῶν τυχόν ἀυθαιρεσιῶν καὶ καταχρήσεων τοῦ τύπου, ποὺ προέρχονται βασικὰ ἀπὸ τὸν λεγόμενον «κίτρινο τύπο». Δὲν χρειάζεται, συνεπῶς, πρόσθετη προστασία μετὰ νόμους ποὺ, οὐσιαστικά, περιορίζουν τὴν ἐλευθεροτυπία.

Ἄλλωστε, οἱ ἴδιοι οἱ δημοσιογράφοι, πέρα ἀπὸ τὴν προστασία ποὺ παρέχουν τὸ Σύνταγμα καὶ ὁ Ποινικὸς Κώδικας, αὐτοπεριορίζονται μετὰ τὴν καθιέρωση εἰδικῶν κανόνων ἠθικῆς συμπεριφορᾶς, Κανόνων Δημοσιογραφικῆς Δεοντολογίας, ὅπως λέγονται. Οἱ κανόνες αὐτοὶ δὲν ἔχουν βέβαια καταναγκαστικὸ χαρακτήρα, δὲν ἔχουν δηλαδὴ ἴσχυρὸ νόμου. Ἀποτελοῦν ὅμως δέσμευση γιὰ τοὺς δημοσιογράφους, ἠθικῆς φύσεως, ἢ παράβαση τῶν ὀποίων συνεπάγεται ἠθικὲς καὶ πειθαρχικὲς κυρώσεις, ποὺ ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὶς δημοσιογραφικὲς ἐνώσεις (Πειθαρχικὰ Συμβούλια, κ.ἄ.). Ἡδὴ ἡ ΕΣΗΕΑ, ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια, καταπιάστηκε μετὰ τὴν καθιέρωση ὀρισμένων Κανόνων Δημοσιογραφικῆς Δεοντολογίας, ποὺ ἤδη ἀποκρυσταλλώθησαν σὲ ὀρισμένους βασικοὺς ἠθικοὺς κανόνες, ποὺ ἐγίναν δεκτοὶ ἀπὸ τὶς Τοπικὲς Ἐνώσεις Συντακτῶν καὶ τὰ συναφῆ ἐπαγγέλματα (ἐκδοτῶν, διοικητικῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐργατῶν τύπου)².

Διακεκριμένες προσωπικότητες ἐξαίρουν τὴ σημασία τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου ὡς βάσης τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, ὅπως ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ὁ Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς, ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ὁ Κωνσταντῖνος Τσάτσος, ὁ Γεώργιος Παπανδρέου, ὁ Ἰωάννης Θεοδωρακόπουλος, ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης, κ.ἄ.

★ ★ ★

Προτοῦ ἐκθέσουμε τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ Ἑλληνικοῦ τύπου⁴ θὰ θέλαμε νὰ διευκρινίσουμε ὅτι στὸ ἄρθρο αὐ-

τό, με τη λέξη Δημοσιογραφία ή Τύπος έννοοῦμε ὄλα τὰ Μέσα Ἐνημέρωσης ἢ Ἐπικοινωνίας. Περιλαμβάνεται ὁ έντυπος (έφημερίδες - περιοδικά) καὶ ὁ ἠλεκτρονικὸς τύπος (ραδιόφωνο - τηλεόραση), ἀλλὰ καὶ ἡ φωτογραφία, ἡ φωτογραφία ἀκόμη καὶ ὁ κινηματογράφος, ὅταν ἐξυπηρετοῦν σκοποὺς ἐνημέρωσης.

Ἡ ἀρχαιότερη ἑλληνικὴ ἔφημερίδα ἦταν ἡ «Ἐφημερίς», πού ἐκδιδόταν στὴ Βιέννη (1791 - 1797) καὶ πού ἀσχολήθηκε κυρίως μὲ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Ρήγα Φεραίου. Ἡ πρώτη ἡμερήσια ἑλληνικὴ ἔφημερίδα ἦταν ὁ «Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος», ἐπίσης στὴ Βιέννη (1812). Ἡ ἀρχαιότερη ἑλληνικὴ ἔφημερίδα, πού ἐξεδόθη στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο, ἦταν «Ὁ Ἐρμῆς ὁ Λόγιος» (μὲ ἐκδότη τὸν Ἄνθιμο Γαζή) πού ἐκδόθηκε στὴν Κέρκυρα καὶ πού ἀσχολήθηκε κι αὐτὴ, ὅπως κι ὄλες οἱ προηγούμενες, μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους. Σειρὰ ἑλληνικῶν ἔφημερίδων ἐξεδόθησαν στὰ Ἐπτάνησα, κατὰ τὴν Ἑνετοκρατία ἀλλὰ καὶ μετέπειτα, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα τοῦ 1821. Οἱ ἔφημερίδες αὐτὲς ἐξεδόθησαν στὸ Μεσολόγγι, στὴν Καλαμάτα καί, ἀργότερα, στὴν Ἀθήνα.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Κυβερνήτη Καποδίστρια καὶ τὴν πρώτη περίοδο τῆς Βασιλείας τοῦ Ὀθωνα, οἱ ἑλληνικὲς ἔφημερίδες δὲν εἶχαν περιθώρια γιὰ ἐλευθερὴ δραστηριότητα, λόγω τῶν συνθηκῶν πού ἐπικρατοῦσαν. Ἀπὸ τὸ 1843, μὲ τὴν Ἐπανάσταση τῆς 7 Σεπτεμβρίου καὶ τὴν καθιέρωση τῆς Συνταγματικῆς Μοναρχίας, οἱ ἑλληνικὲς ἔφημερίδες ξεθάρρεψαν καὶ ἄρχισαν νὰ ἀσκοῦν τὸ λειτούργημα τους. Μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν, μὲ σταθμοὺς τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1862 καὶ τὴν ἐξωση τοῦ Ὀθωνα, μὲ τὴν ἐγκαθίδρυση φιλελευθερώτερων θεσμῶν, ἰδίως δὲ μὲ τὴν καθιέρωση τοῦ Κοινοβουλευτισμοῦ (Χα-

ρίλαος Τρικούπης 1875) οἱ ἔφημερίδες πῆραν τὴν μορφή πού τις γνωρίσαμε τις τελευταῖες δεκαετίες, μὲ ὀρισμένα διαλείμματα ἀνελεύθερων καθεστώτων, δικτατοριῶν κ.λ.π., ὡς τὴν Μεταπολίτευση τοῦ 1974, πού σημάδεψε ἀποφασιστικὰ τὴν πολιτειακὴ μορφή τῆς χώρας, πού συνεχίζεται χωρὶς διακοπὴ ὡς σήμερα. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι, κατὰ τὴν περίοδο ἀπὸ τὸ 1843 ὡς τὸ 1974, παρὰ τοὺς πολέμους, τοὺς διχασμοὺς, τὰ διαλείμματα αὐταρχικῆς διακυβερνήσεως, τὴν Κατοχὴ καὶ τις ἐθνικὲς περιπέτειες, οἱ ἑλληνικὲς ἔφημερίδες, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν παράταξη στὴν ὁποία ἀνήκαν καὶ τοὺς περιορισμοὺς πού ἐπιβάλλονταν, ἀγωνίζονταν πάντα γιὰ τὴν Ἐλευθερία τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἀποκατάσταση καὶ παγίωση τῶν ἐλευθερῶν θεσμῶν, ὅπως τις ἀντιλαμβάνονταν. Ἐξάλλου, ἀξιοσημεῖωτο εἶναι τὸ γεγονός ὅτι σὲ σπάνιες περιπτώσεις ἀνεστάλησαν τὰ ἄρθρα τοῦ Συντάγματος πού κατοχυρώναν τοὺς ἐλεύθερους θεσμοὺς.

Δὲν θ' ἀναφερθοῦμε ὀνομαστικὰ σὲ ὄλες τις ἔφημερίδες πού κάλυψαν τὴν μακρότατη αὐτὴ περίοδο, θάτανε ὁμως παράλειψη νὰ μὴ ἀναφέρουμε ὀρισμένες ἔφημερίδες πού ἄφησαν ἀνεξίτηλη τὴ σφραγίδα τους στοὺς ἐθνικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἀγῶνες. Οἱ ἔφημερίδες αὐτὲς εἶναι - μὲ κίνδυνο νὰ παραλειφθοῦν μερικὲς - τὸ «Σκρίπ» (1893), τὸ «Ἐμπρός» (τοῦ Δ. Καλαποθάκη), ἡ «Πρωία» (τοῦ Στεφ. Πεσμαζόγλου), ἡ «Ἐστία» (τοῦ Ἄδωνι καὶ τῶν ἀδελφῶν Κύρου), ἡ «Ἀκρόπολις» (τοῦ Βλάση Γαβριηλίδη), τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» καὶ τὰ «Ἀθηναϊκὰ Νέα» (τοῦ Δημ. Λαμπράκη), ἡ «Καθημερινή» (τοῦ Γ. Βλάχου), ἡ «Βραδυνή» (τοῦ Ἀραβαντινοῦ), τὸ «Ἐθνος» (τοῦ Νικολόπουλου), ἡ «Ἀθηναϊκὴ» (τοῦ Ἰ. Παπαγεωργίου), ὁ «Τύπος» (τοῦ Ν. Κρανιωτάκη), ἡ «Ἐλευθερία» (τοῦ Πάνου Κόκκα) κ.ἄ., πού ἐπαιζαν οὐσιαστικὸ ρόλο στὸν ἀγῶνα γιὰ

τις ἐλευθερίες, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν σκοπιὰ ἀπὸ τὴν ὁποία ἀγωνίζονταν.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐκδότες καὶ τὰ στελέχη τῶν ἐφημερίδων αὐτῶν ἐδιώχθησαν, καταδικάσθησαν καὶ ἀρκετοὶ φυλακίστηκαν ἢ ἐξωρίσθησαν γιὰ τὶς ἰδέες τους καὶ γιὰ τὴν ἐλευθερία, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνονταν.

Στὶς ἐφημερίδες αὐτὲς θὰ ἔπρεπε ν' ἀναφερθοῦν καὶ οἱ ἐφημερίδες τῆς Θεσσαλονίκης, μὲ ἐπικεφαλῆς τὴν «Μακεδονία» (τοῦ Κ. Βελλίδη) καὶ τὸν «Ἑλληνικὸ Βορρά» (τοῦ Πέτρου Λεβαντῆ), καθὼς καὶ μερικὲς ἐξίσου ἀξιόλογες ἐφημερίδες τῆς Πάτρας, τῆς Λάρισας, τοῦ Βόλου καὶ τῆς Κρήτης, καθὼς καὶ ὀρισμένες ἀθλητικὲς ἐφημερίδες.

Ἡ εἰκόνα τῆς συμβολῆς τῶν Ἑλλήνων δημοσιογράφων στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐλευθερία θὰ ἦταν ἀτελὴς ἂν δὲν ἀναφέραμε καὶ τὴν ἀξιόλογη συμβολὴ τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων τῆς Διασπορᾶς, ἰδιαίτερα στὴν πατριωτικὴ συμπαράστασή τους στὴν ὀλοκλήρωση καὶ παγίωση τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας.

Τέτοιες ἐφημερίδες τῆς Διασπορᾶς ὑπῆρξαν στὴ Σμύρνη, καὶ γενικότερα στὴν Ἰωνία, στὴν Ἀλεξάνδρεια, στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες, στὴν Ἀγγλία, στὸν Καναδᾶ, στὴν Αὐστραλία καὶ παντοῦ ὅπου ὑπῆρχαν ἐγκαταστημένοι Ἑλληνας.

Στὴ συμβολὴ τοῦ τύπου, τόσο γιὰ τὴν προάσπιση τῆς ἐλευθεροτυπίας, ὅσο καὶ τῶν ἐλευθέρων ἐν γένει θεσμῶν, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ παραληφθῆ ἡ μεία τοῦ περιοδικοῦ τύπου, τόσο στὴν κυρίως Ἑλλάδα ὅσο καὶ στὸν Ἑλληνισμὸ τῆς διασπορᾶς.

★ ★ ★

Ἐντελῶς ξεχωριστὰ θὰ πρέπει νὰ ἀπασχοληθοῦμε μὲ τὸν Ἑλληνικὸ τύπο τῆς Κύπρου, πού πρωτοστατεῖ στοὺς ἀγῶνες ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἐνσωμάτωση τῆς νήσου στὴν Μητέρα Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ

σ' ὅλους τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Οἱ Ἑλληνικὲς ἐφημερίδες τῆς Κύπρου, καὶ κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, πού προηγήθη τῆς Ἀγγλικῆς Κατοχῆς (1878), καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Ἀγγλικῆς Ἀποικιοκρατίας καί, ἀργότερα, στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐνοποίηση τῆς Κύπρου, μετὰ τὴν Τουρκικὴ εἰσβολή (1974), βρέθηκαν στὶς ἐπάλξεις τοῦ ἀγῶνα, τόσο γιὰ τὸ Κυπριακό, ὅσο καὶ γιὰ τὰ γενικότερα ἐθνικὰ προβλήματα.

Ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε μερικὰ ἐντυπα καὶ μερικοὺς ἀγωνιστὲς δημοσιογράφοις, πού διεκρίθησαν μὲ τὴ δραστηριότητά τους, ἰδίως τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Ἀποικιοκρατίας καί, μετέπειτα, ὡς σήμερα. Οἱ Ἑλλαδίτες ἀγωνιστὲς Ζανέτος καὶ Καταλάνος, πού ἀγωνίστηκαν στὴν Κύπρο γιὰ τὴν Ἐνωσὴ, ἐξωρίσθησαν γιὰ τοὺς δημοσιογραφικοὺς τοὺς ἀγῶνες. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ πρωτοστάτησαν στὸν ἐνωτικὸ ἀγῶνα ἢ «Ἐλευθερία» (τῶν ἀδελφῶν Σταυρινίδη), ὁ «Κυπριακὸς Φύλαξ» (τοῦ Κύριλλου Παυλίδη), ἢ «Ἐσπερινή» καὶ ὁ «Φιλελεύθερος» (τοῦ Νίκου Παττίχη), τὸ «Ἔθνος», ἢ «Ἐθνικὴ» καὶ ἡ «Πατρίς» (μὲ ἐκδότὴ τὸν Θεμ. Δέρβη καὶ τὸ «Κυπριακὸ Ἐθνικὸ Κόμμα», κ.ἄ. Ἐπίσης πρέπει νὰ ἀναφέρουμε τὸ ἐπίσημο ὄργανο τῆς Ἐθναρχίας «Ἑλληνικὴ Κύπρος» (μὲ ἐκδότὴ τὸν Νίκο Κρανιδιώτη), τὸν «Ἀκρίτα τοῦ Ἑλληνικοῦ Νότου» (τοῦ Κυριάκου Καραμάνου) καὶ παλαιότερα τὴν «Ἠχώ τῆς Κύπρου» (τοῦ Μελεῆ Νικολαΐδη).

Κύπριοι δημοσιογράφοι πού ἐδιώχθησαν, φυλακίστηκαν ἢ ἐξορίστηκαν γιὰ τὸν ἐνωτικὸ τους ἀγῶνα ἦταν, μετὰ τὸ ἄλλων, οἱ Παντελεῆς Μπίστης (ἐξορίστηκε), Βίας Μαρκίδης, Νίκος Κρανιδιώτης (φυλακίστηκαν) Νίκος Σαμψῶν (κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ φυλακίστηκε) καὶ Πολύκαρπος Ἰωαννίδης (συ-

νεξόριστος του Μακαρίου από 1957 – 59 κυρίως για τη δραστηριότητά του ως εκδότη και διευθυντή της «*Εφημερίδας*».

Εξάλλου, πολλοί Κύπριοι δημοσιογράφοι εργάζονταν στον Αθηναϊκό τύπο και ραδιόφωνο ή ως ανταποκριτές στην Αθήνα κυπριακών εφημερίδων. Αναφέρουμε, πρόχειρα, τους Αιμίλιο Χουρμούζιο, Λουκή Ακριτά, Ευαγόρα Παπανικολάου, Χρήστο Παπανικολάου, Κυριάκο Καραμάνο, Μελη Νικολαΐδη, Σπύρο Παπαγεωργίου, Εύρυπίδη Ακριτά και Δ.Α. Χριστοφίδη.

★ ★ ★

Για τον **Έλευθέριο Βενιζέλο**, τον μεγάλο αυτό δημόσιο άνδρα, που σφράγισε με την πορεία του την πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας, θα μιλήσουμε χωριστά, όχι για την δημόσια και πολιτική του δραστηριότητα, αλλά για τη δημοσιογραφική. Ίσως να μη είναι ευρύτερα γνωστό ότι ο Βενιζέλος υπήρξε και δημοσιογράφος, και μάλιστα επαγγελματίας δημοσιογράφος με δικές του εφημερίδες, στην αρχή της σταδιοδρομίας του. Και γι' αυτή του τη δραστηριότητα έχει άρμοδιότητα το άρθρο αυτό να' ασχοληθεί.

Ο Έλ. Βενιζέλος υπήρξε ιδρυτής και εκδότης των ημερήσιων εφημερίδων των Χανίων «*Τὰ Λευκά Όρη*» (1894 – 1897) και «*Κήρυξ*» (1901 – 1903). Στις εφημερίδες αυτές, με το ψευδώνυμο «*Λευκορείτης*», ο Βενιζέλος ασχολήθηκε δια μακρών με το Κρητικό έθνικό ζήτημα, δηλαδή της Ένώσεως με την Ελλάδα, με τα γενικότερα έθνικά θέματα και υπέρ των ελεύθερων θεσμών (Κράτος Δικαίου, Διάκριση των Έξουσιών, Δικαιοσύνη, Κοινοβουλευτισμός, κ.ά.), καθώς και για την ελευθεροτυπία. Σ' όλη του την αρθρογραφία έφλέγετο από πατριωτικό ένθουσιασμό υπέρ της Ένώσεως της Κρήτης με την μητέ-

ρα Ελλάδα. Στο τελευταίο άρθρο του στην εφημερίδα του «*Τὰ Λευκά Όρη*» (10 – 4 – 1897) έγραψε άρθρο με τίτλο «*Ζήτω ή Ένωσις*» και κατεχώρησε ολόκληρο το ψήφισμα υπέρ της Ένώσεως που ένεκρίθη από την Κρητική Έπανάσταση στο Ακρωτήρι. Εξάλλου, σέ πέντε άρθρα του στην εφημερίδα του «*Κήρυξ*» (Δεκέμβριος 1901 – Ιανουάριος 1902) που τα τιτλοφορεί «*Fiat Lux*» («*Γεννηθήτω Φώς*») φλέγεται από το όραμα της αναμενόμενης Ένώσεως. Σειρά άρθρων του αναφέρονται στην ελευθεροτυπία, όχι μόνο στις εφημερίδες του, αλλά και σέ άλλες εφημερίδες μέχρι τέλους της δημόσιας του ζωής, καθώς και σέ αγορεύσεις του στη Βουλή. Ο κατ' έξοχήν όμως δημοκρατικός και φιλελεύθερος αυτός ήγέτης, σέ σειρά άρθρων του, καταφέρεται και κατά των καταχρήσεων του τύπου, καυτηριάζοντας τον «*κίτρινο τύπο*», διότι, όπως έγραφε, πλήττει καιρίως τα έθνικά συμφέροντα, τη Δημοκρατία, την έθνική οικονομία και τις υπολήψεις των πολιτών⁵.

★ ★ ★

Ο Έλληνικός τύπος άληθινά μεγαλούργησε κατά την περίοδο του Έλληνοϊταλικού Πολέμου 1940 – 41, της Ναζιστικής εισβολής και της Κατοχής. Η στάση του Έλληνικού τύπου κατά την περίοδο αυτή θα μπορούσε να αποτελέσει θέμα ξεχωριστού άρθρου. Θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε τις κυριότερες στιγμές που έζησε ο λαός μας με την ένθάρρυνση και την τόνωση των Έλλήνων δημοσιογράφων. Ήδη από την άνανδρη φασιστική καταβύθιση της «*Έλλης*», στις 15 Αυγούστου 1940, ολόκληρος ο Έλληνικός τύπος, υπό την προστασία της Μεγαλόχαρης, στάθηκε με σθένος στην υπεράσπιση των ελληνικών δικαίων και συνετέλεσε στην νίκη των όπλων μας.

Θὰ μᾶς ἔπαιρνε μακριὰ ἢ παράθεση καὶ ἐλάχιστων ἀκόμη δημοσιευμάτων τοῦ ἐλληνικοῦ τύπου, θάτανε παράλειψη, ὅμως, νὰ μὴ ἀναφέρουμε τὴν περίφημη ἀνοικτὴ ἐπιστολὴ τοῦ Γεωργίου Βλάχου πρὸς τὸν Ἀδόλφο Χίτλερ, στὴν «Καθημερινή» τῆς 8ης Μαρτίου 1940 (πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τὴν ναζιστικὴ εἰσβολή). Στὸ μνημειῶδες αὐτὸ κείμενο ὁ Βλάχος, ἀφοῦ ἀναφέρει ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἠθέλησε νὰ μείνει ἔξω ἀπὸ τὸν πόλεμο αὐτό, ὅτι οὔτε λόγο οὔτε διάθεση εἶχε νὰ ἀναμιχθεῖ καὶ ὅτι, ἡ στάση τῆς χώρας μας ἦταν κατὰ πάντα ἄσπογη, κατέληγε ὡς ἑξῆς:

«... Ὁ ὀλίγος ἢ πολὺς Στρατὸς τῶν Ἑλλήνων, ποῦ εἶναι ἐλεύθερος, ὅπως ἐστάθη εἰς τὴν Ἥπειρον, θὰ σταθῆ, ἀν κληθῆ, καὶ εἰς τὴν Θράκην. Καὶ τί θὰ κάμη; Θὰ πολεμήσῃ. Καὶ ἐκεῖ. Καὶ θὰ ἀγωνισθῆ. Καὶ ἐκεῖ. Καὶ θὰ ἀποθάνῃ. Καὶ ἐκεῖ... Καὶ θὰ ἀναμένει τὴν ἐκ Βερολίνου ἐπιστροφὴν τοῦ δρομέως, ὁ ὁποῖος ἦλθε πρὸ πέντε ἐτῶν καὶ ἔλαβε ἀπὸ τὴν Ὀλυμπίαν τὸ φῶς, διὰ νὰ μεταβάλλῃ εἰς δαυλὸν τὴν λαμπάδα καὶ φέρει τὴν πυρκαϊᾶν εἰς τὸν μικρὸν εἰς ἔκτασιν ἀλλὰ καὶ μέγιστον αὐτὸν τόπον, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔμαθε τὸν κόσμον ὄλον νὰ ζῆ, πρέπει τώρα νὰ τὸν μάθῃ καὶ νὰ ἀποθνήσκῃ».

Καὶ πραγματικά, μετὰ τὴν εἰσβολὴ καὶ τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας, ὁ λαὸς αὐτός, μὲ τὴν ἀπαράμιλλη ἐνίσχυση τοῦ τύπου, ἐστάθη ὀλόρθος, ἀγωνίστηκε ἡρωϊκὰ καὶ ἔπесе μαχόμενος ἐνδόξως.

★ ★ ★

Καὶ τώρα θὰ ἀναφερθοῦμε στὴν περίοδο τῆς Κατοχῆς, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἐλληνικὸς τύπος ἔγραψε ἀθάνατες σελίδες δόξης. Ἡ ἀντίσταση ποῦ ἔκανε ἡ ΕΣΗΕΑ καὶ ὄλοι οἱ Ἕλληνες δημοσιογράφοι, ὁ ἀντιστασιακὸς τύπος καὶ οἱ διωγμοὶ ποῦ υπέστησαν οἱ δημοσιογράφοι, ἀποτελοῦν ἓνα νέο ἐλληνικὸ ἔ-

πος, στὸ ὁποῖο ἡ Ἑλληνικὴ Δημοσιογραφία πρωτοστάτησε. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ὑπάρχει πλουσιότατη βιβλιογραφία*.

Ἄς ποῦμε πρῶτα μερικὰ λόγια γύρω ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων δημοσιογράφων στὸ ἐξωτερικό, ὅπου κατέφυγαν ἢ βρέθηκαν ἐκεῖ καὶ ὅπου βοήθησαν τὸ ὑπόδουλο ἔθνος ἀπὸ τὶς ξένες ἐφημερίδες, τὰ Διεθνή Πρακτορεῖα καὶ τὸ Ραδιόφωνο. Οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ δημοσιογράφοι, ἀπὸ ὅ,τι καταφέραμε νὰ συγκεντρώσουμε, εἶναι οἱ Ἑλένη Βλάχου, Παναγιώτης Λαμπρίας, Σπύρος Γιαννάτος (Λονδίνο), Μαρία Ρεζάν (Παρίσι), Πάνος Κόκκακας, Μάριος Πλωρίτης, Μαρία Καραβία, Γιάννης Βούλτεψης, Φαίδων Βαλσαμάκης (σὲ διάφορες εὐρωπαϊκὲς πόλεις) καὶ Παῦλος Μπακογιάννης καὶ Βάσος Μαθιόπουλος (Γερμανία). Τονίζουμε ὅτι ἀναφέρουμε μονάχα τοὺς δημοσιογράφους ποῦ ἀγωνίστηκαν στὸ ἐξωτερικό, γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ θέμα τοῦ ἄρθρου μας.

Ἀπὸ τὶς πρῶτες βδομάδες τῆς Κατοχῆς ἡ ἐθνικὴ ἀντίσταση πῆρε μαζικὸ χαρακτήρα. Στὸ μαζικὸ αὐτὸ ξεσηκωμὸ οἱ δημοσιογράφοι ἔπαιξαν οὐσιαστικὸ ρόλο, μὲ κινητοποιήσεις, ἔκδοση ἀντιστασιακοῦ τύπου καὶ ἄλλες ἐκδηλώσεις. Τὰ γραφεῖα τῆς ΕΣΗΕΑ ἦταν ἐγκατεστημένα στὸ κτίριο τῆς «Πρωΐας», στὴ στοὰ Πεσματζόγλου καὶ Πανεπιστημίου. Στὸ ἴδιο κτίριο ἦταν ἐγκατεστημένα τὸ Φρουραρχεῖο τῶν Ναζί, τὸ Γερμανικὸ Ναυαρχεῖο καὶ ἡ διαβόητη Γκε-Στα-Πο. Οἱ διατελέσαντες πρόεδροι τῆς ΕΣΗΕΑ κατὰ τὴν Κατοχὴ, ἀείμνηστοι Νικόλαος Ζαρίφης καὶ Γεώργιος Καράντζας, ἐτέθησαν ἐπικεφαλῆς τοῦ ἀντιστασιακοῦ ἀγώνα, υπέστησαν δὲ συχνὰς διώξεις, συλλήψεις καὶ φυλακίσεις, μαζί μὲ ἄλλα μέλη τῆς διοικήσεως τῆς ΕΣΗΕΑ καὶ στελέχη τοῦ δημοσιογραφικοῦ κόσμου.

Ἡ πρώτη δημόσια ἀντίδραση κα-

τά της ἐχθρικής κατοχής ὑπῆρξε κατὰ τὸ μνημόσυνο τοῦ δημοσιογράφου τοῦ «*Ἐλευθεροῦ Βήματος*» **Κώστα Παπαδάκη**, πού ἔπese κατὰ τὸν Ἑλληνοϊταλικὸ Πόλεμο. Τὸ μνημόσυνο ὀργάνωσε ἡ ΕΣΗΕΑ στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Καρύτη καὶ προσέλαβε πανηγυρικὸ χαρακτήρα. Προεξῆρχε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, παρέστησαν δὲ ἐκπρόσωποι τῶν πνευματικῶν καὶ ἄλλων ὀργανώσεων, πλῆθος κόσμου, ἀκόμη δὲ καὶ ἐκπρόσωποι τῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς, πού πῆγαν ἀνύποπτοι. Τὸν ἐπιμνημόσυνο ἐξεφώνησε ὁ τότε γενικὸς γραμματεὺς τῆς ΕΣΗΕΑ **Τάκης Παπαγιαννόπουλος**, πού, μέσα σὲ ἐθνικὴ ἔξαρση, βροντοφώνησε: «*Δὲν θὰ διστάσουμε πρὸ οἰασδήποτε θυσίας στὸν Ἱερὸ ἀγώνα μιᾶς ἀγέρωχης Ἀντιστάσεως, πού ἀρχίζει αὐτὴ τῆ στιγμῇ, μιὰ στιγμῇ γιὰ τὴν Ἐνωση Συντακτῶν, ἡ ὁποία πρώτη ὑψώνει τὸ λάβαρον τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας*». Ζωηρὰ καὶ παρατεταμένα χειροκροτήματα καὶ ζητωκραυγὲς ἐπεσφράγισαν τὸ τέλος τοῦ λόγου. Οἱ παριστάμενοι ναζιστὲς αἰφνιδιάστηκαν καὶ ἀπεχώρησαν κατησχυμένοι, χωρὶς νὰ προλάβουν νὰ ἀντιδράσουν. Ἡ ἐκδήλωση αὐτὴ ἦταν τὸ πρῶτο δεῖγμα δημόσιας ἀντιδράσεως κατὰ τῆς Ναζιστικῆς Κατοχῆς σὲ ὀλόκληρη τὴν κατεχόμενη Εὐρώπη.

Ἡ Ἐκκλησία στάθηκε κοντὰ στοῦ λαοῦ καὶ τὸν ἐνίσχυσε μὲ ὅλες τῆς τῆς δυνάμεις στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγώνα. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός δὲν ἔχανε εὐκαιρία, ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος καὶ μὲ κάθε ἄλλο μέσο ν' ἀγωνίζεται, ἐπικεφαλῆς τοῦ λαοῦ. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τέως Ἀθηνῶν Χρύσανθος (ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος) τὸ σπῆτι τοῦ ὁποίου, στὴν Κυψέλη, εἶχε μετατραπεί σὲ κέντρο ἐθνικῆς ἀντιστάσεως, ὅταν τοῦ ζητήθηκε ἀπὸ ἀντιστασιακοὺς δημοσιογράφους νὰ εὐλογήσει τὴν ἐκδοσὴ παράνομης ἐφημερίδας, εὐλόγησε τοὺς τρεῖς δημο-

σιογράφους, τοὺς εὐχήθηκε κάθε ἐπιτυχία καὶ τοὺς δώρησε ἀπὸ μιὰ εἰκόνα τῆς Μεγαλόχαρης, μὲ τὴν ὑπογραφή του καὶ μὲ τὴν εὐχή «*Νὰ σὰς εὐλογεῖ ὁ Θεὸς καὶ ἡ Παναγία νὰ ἴναι μαζί σας*».

Ἄλλὰ καὶ ὀλόκληρος ὁ πνευματικὸς κόσμος στάθηκε παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἐνώσεως Συντακτῶν στὸν ἀντιστασιακὸ τῆς ἀγώνα. Φτάνει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν λογίων καὶ λογοτεχνῶν τῆς χώρας ὑπῆρξαν μέλη τῆς ΕΣΗΕΑ καὶ βρέθηκαν στῆς ἐπάλξεις τοῦ ἀγώνα, ὡς πνευματικοὶ ἄνθρωποι καὶ ὡς δημοσιογράφοι⁷.

Καὶ ἀργότερα, κατὰ τὰ μαῦρα χρόνια τῆς Κατοχῆς, ἐπίλεκτοι δημοσιογράφοι, οἱ πῖο πολλοὶ μέλη τῆς ΕΣΗΕΑ, ἐδιώχθησαν, ἐφυλακίσθησαν ἢ κατέφυγαν στὴν παρανομία, πολλοὶ δὲ ἀπὸ αὐτοὺς στελέχωσαν τὸν ἀντιστασιακὸ τύπο, σὲ ὅλες τῆς ἀποχρώσεις καὶ παρὰ τῆς παραταξιακῆς διαφορῆς. Πάντα ὅμως ἀγωνίστηκαν ὑπερπαραταξιακὰ καὶ ὑπερκομματικὰ, μὲ γνώμονα τὸν ἐθνικὸ ἀπελευθερωτικὸ ἀγώνα. Ἀπὸ τοὺς δημοσιογράφους αὐτοὺς ἐλάχιστοι βρίσκονται στὴ ζωή.

Ἡ ἔκδοσις καὶ ἡ κυκλοφορία τοῦ ἀντιστασιακοῦ τύπου ἦταν καὶ κοπιώδης καὶ ἄκρως ἐπικίνδυνη. Καὶ διότι δὲν ὑπῆρχε ἡ ἀπαιτούμενη τεχνικὴ ὑποδομή, καὶ διότι οἱ ἀπασχολούμενοι μὲ τὸ ἔργο αὐτὸ κινδύνευαν σὲ κάθε στιγμῇ νὰ βρεθοῦν στὰ ναζιστικὰ κρατητήρια, ἂν ὄχι στὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα.

Στὰ ἔντυπα αὐτὰ δὲν γινόταν μόνον ἐνημέρωση τοῦ λαοῦ γιὰ τὰ συμβαίνοντα στὰ διάφορα μέτωπα (ἀπὸ ραδιοφωνικῆς καὶ ἄλλης πηγῆς), ἀλλὰ καὶ μὲ ἄρθρα καὶ σχόλια ἐμψυχωνόταν ὁ ὑπόδουλος, ἀλλὰ ἀδούλωτος στὴ ψυχῇ Ἑλληνικὸς λαός. Γεγονότα ὅπως ἡ ἀνατίναξη τῆς γέφυρας τοῦ Γοργοπόταμου, ἡ ἀνατίναξη τοῦ κτιρίου τῆς Ναζιστικῆς ΕΣΠΟ στὸ κέντρο τῆς Ἀθήνας, οἱ συνεχεῖς ἐκδηλώσεις διαμαρτυρίας, οἱ

κινητοποιήσεις κ.ά., έγινοντο έτσι γνωστά στο κοινό, διότι ο κατευθυνόμενος τύπος ελάχιστα και μάλιστα έντελως μονόπλευρα έδιναν στη δημοσιότητα.

Άξίζει να αναφερθούν μερικά στιγμιότυπα από τη φωτεινή δραστηριότητα του ελληνικού τύπου, πέρα από όσα αναφέραμε για το έθνικό μνημόσυνο του Κώστα Παπαδάκη στον ναό του Άγιου Γεωργίου Καρύτη.

α) Τόν Οκτώβριο του 1941 ή «Πρωία» (με διευθυντή τόν Γ. Καράντζα και άρχισυντάκτη τόν Θεοφύλακτο Παπακωνσταντίνου) άρνήθηκε να δημοσιεύσει ένα ιστορικό άρθρο που έστάλη από τις Άρχές Κατοχής. Σε έπιμονή τών Ναζιστών να δημοσιευθεί τó άρθρο, ή «Πρωία» διέκοψε τήν έκδοσή της, με άπεργία διαρκείας συντακτών και τυπογράφων. Μετά από πολλές πιέσεις και άπειλές, ή «Πρωία» έπανεξεδόθη, χωρίς να δημοσιεύσει τó άρθρο!

β) Στις 5 Μαρτίου 1943, ή ΕΣΗΕΑ, με πρωτοβουλία της, κήρυξε άπεργία διαρκείας σε αντίδραση για τήν άπόφαση τών Ναζιστών να έπιστρατεύσουν "Έλληνες εργάτες για τή Γερμανία. Στήν άπεργία προσχώρησαν και άλλες έπαγγελματικές όργανώσεις. Καί, στή συνέχεια, ξεσηκώθηκε σε παναπεργία όλόκληρος ό λαός, με συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις, που είχαν σαν άποτέλεσμα να βαφτεί ή Άθηναϊκή άσφαλτος με άφθονο αίμα. Ήταν μία έκδήλωση που άπετέλεσε όαση στή σκλαβωμένη Εύρώπη. Τελικά, με τήν όλόψυχη αντίδραση του λαού και τήν ένεργη παρέμβαση του Άρχιεπισκόπου Δαμασκηνού, ή έπιστράτευση ματαιώθηκε.

γ) Μία άλλη ήρωϊκή έκδήλωση με πρωτοβουλία της ΕΣΗΕΑ ήταν ό έορτασμός της 25ης Μαρτίου 1943. Ή Ένωση Συντακτών όργάνωσε κοινό έορτασμό και με άλλες όργανώσεις, λογοτεχνών και άλλων πνευματικών όργανώσεων, στα γραφεία της ΕΣΗΕΑ που,

όπως αναφέραμε, βρίσκονταν στο μέγαρο που έστεγάζετο τó Γερμανικό Ναυαρχείο, τó Φρουραρχείο τών Ναζι και ή Γκε-Στα-Πο. Πανηγυρικό έξεφώνησε ό τότε Πρόεδρος της ΕΣΗΕΑ Γεώργιος Καράντζας και προσφώνησαν αντιπρόσωποι τών διαφόρων όργανώσεων. Στο τέλος έψάλη από όλους ό Έθνικός Ύμνος.

δ) Όπως αναφέραμε, ή ΕΣΗΕΑ άπετέλεσε στόχο διωγμών από τις Άρχές Κατοχής. Συνεχή «μπλόκα» στα γραφεία της Ένώσεως, συλλήψεις τών Προέδρων και άλλων ήγετικών στελεχών, που κορυφώθηκαν στις 23 Ίουλίου 1944, τρεις μήνες πριν από τήν άπελευθέρωση. Και οί διωγμοί συνεχίστηκαν ως λίγες μέρες πριν από τήν άπελευθέρωση, που έγινε στις 12 Οκτωβρίου.

ε) Τέλος, άξίζει να σημειωθεί ότι ή ΕΣΗΕΑ ανέλαβε πρωτοβουλία, κατά τά δύο τελευταία χρόνια της Κατοχής, για τήν έπίτευξη της έθνικης ένότητας, που περνούσε δύσκολη περίοδο. Διότι οί αντίστασιακές όργανώσεις, και τά κόμματα που τις ύπεστήριζαν, συχνά παρεξέκλιναν του έθνικου προορισμού τους - του άγώνα κατά τών κατακτητών - άσχολούμενοι με παραταξιακό και κομματικό άγώνα. Ή ΕΣΗΕΑ ύπέβαλε ύπόμνημα προς τους τότε πολιτικούς άρχηγούς Θεμιστοκλή Σοφούλη, Γεώργιο Καφαντάρη και Γεώργιο Παπανδρέου, καθώς και στους ήγέτες του ΕΔΕΣ και του ΕΑΜ, για τήν κατάπαυση του έμφυλίου άγώνα, χάριν του έθνικου σκοπού. Όργάνωσε μάλιστα και κοινή συγκέντρωση, μαζί με εκπροσώπους του Έλληνικού Έρυθρου Σταυρού και τών κυριότερων πνευματικών και έπαγγελματικών όργανώσεων, ή όποια κατέληξε σε μιá προκαταρκτική συμφωνία, που, δυστυχώς, δέν είχε συνέχεια. Όχι, πάντως, από ύπαιτιότητα της ΕΣΗΕΑ. Με συνέπεια ό άδελφοκτόνος άγώνας να συνεχισθεί μέχρι της ά-

πελευθερώσεως, και ύστερα με τα Δεκεμβριανά και τον εμφύλιο.

★ ★ ★

Από όσα αναφέραμε στο άρθρο αυτό, οι Έλληνες δημοσιογράφοι έπετέλεσαν και έπιτελούν το έθνικό τους καθήκον για την προάσπιση της Έλευθερίας σε όλες της τις εκφάνσεις: Και στους έθνικούς αγώνες, και στους αγώνες για την πνευματική και κοινωνική έλευθερία, και για την προάσπιση των έλευθέρων θεσμών, καθώς και της Έλευθεροτυπίας, που αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημοσιογραφία.

Βέβαια, δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι όλοι οι δημοσιογράφοι υπήρξαν άγγελοι. Υπήρξαν και υπάρχουν όρισμένες θλιβερές εξαιρέσεις. Έξαιρέσεις που καταδικάστηκαν, όμως, από το σύνολο των υγιώς σκεπτομένων δημοσιογράφων, από την ΕΣΗΕΑ, με όποιαδήποτε σύνθεση του διοικητικού της συμβουλίου, και μάλιστα όμόφωνα. Και οι εξαιρέσεις αυτές είναι οι εκδηλώσεις του «κίτρινου τύπου», για τον όποιο κάναμε λόγο παραπάνω. Αλλά ποιές ομάδες πολιτών υπήρξαν πάντα και σε όλα άνογες; Πουθενά δεν υπάρχει άμιγής ομάδα. Παντού υπάρχουν και οι καλοί και οι κακοί. Κι αυτό γιατί ή κοινωνία μας, και ή Ελλάδα γενικότερα, περνούν μια ήθική κρίση, ώστε να διαβρώνονται όλοι οι θεσμοί, και όλες οι οργανώσεις. Μιλάμε συχνά για την κρίση που περνά ή Έκκλησία, ο Κοινοβουλευτισμός, ή Δικαιοσύνη, ή Παιδεία, ή Άθλητισμός κ.ά. Πώς να μείνει άλώβητη μόνο ή Δημοσιογραφία; Παρά ταύτα, μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι στον δημοσιογραφικό κόσμο οι παρεκκλίσεις υπήρξαν ελάχιστες, και καταδικάζονται όμόφωνα από την ΕΣΗΕΑ και το σύνολο σχεδόν των δημοσιογράφων.

Φέτος ή ΕΣΗΕΑ γιορτάζει τα 80 χρόνια από την ίδρυσή της. Και τιμήθηκε έπάξια από την Άκαδημία Άθηνών για την καρποφόρο δραστηριότητά της. Και σε διάφορες εκδηλώσεις, κορυφαία των οποίων απέτελεσε ή πανηγυρική τελετή της κοπής της πίτας στις 17 Ιανουαρίου, στο ξενοδοχείο της Μ. Βρετανίας, με την παρουσία του πολιτικού κόσμου, εκπροσώπων των πνευματικών και επαγγελματικών οργανώσεων και πλήθους κόσμου.

Στην αρχή του άρθρου ζητήσαμε να μάς έπιτραπεί μια παραλλαγή του αποθέγματος του Πούλιτζερ: «*Η Δημοκρατία και ο Τύπος άκμάζουν και φθίνουν μαζί*», με τη φράση: «*Η Έλευθερία και ο Τύπος άκμάζουν και φθίνουν μαζί*», σύμφωνα με όσα όρθως είπε ο **Κ. Καραμανλής** ότι «*ή Έλευθερία και ή Δημοκρατία είναι σχεδόν ταυτόσημες έννοιες*».

Θά μάς έπιτραπεί, τελειώνοντας, να κάνουμε άκόμη μια παραλλαγή: «*Θέλει άρετήν και τόλμην ή Έλευθερία*», έλεγε ο Άνδρέας Κάλβος. Και ή παραλλαγή είναι: «*Θέλει άρετήν και τόλμην ή Δημοσιογραφία*», εφόσον Έλευθερία και Δημοσιογραφία είναι έννοιες έπίσης ταυτόσημες.

Και οι Έλληνες δημοσιογράφοι, σχεδόν στο σύνολό τους, παντού και πάντοτε, άνδειχθησαν άξιοι της αποστολής τους. Και αγωνίστηκαν και αγωνίζονται, με άρετήν και τόλμην, για την Ελλάδα και για την Έλευθερία.

Δ.Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Βλ. **Ι. Θεοδωροπούλου** «*Η Συνάντηση των Άθηνών του 1964*», Άθήναι 1965, όπου αναφέρει, στη σελ. 192: «*Το κάλλος, ή αλήθεια και ή πολιτική έλευθερία είναι τα τρία μεγάλα αγαθά, τα όποια έδημιούργησαν και προσφέρουν οι Έλληνες εις την ούκουμένην*». Έξάλλου, πολύτιμα κείμενα από τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς, που θεμε-

λιώνουν τις άρχές τής Δημοκρατίας και τής 'Ελευθερίας, βλ. στο βιβλίο του **Μάριου Πλωρίτη** «'Ερωσ 'Ελευθερίας και Δημοκρατίας. 'Ο πολιτικός λόγος στους αιώνες – Α' 'Ο άρχαιος κόσμος». 'Επιλογές: Μάριος Πλωρίτης ('Εκδόσεις Καστανιώτη, 1992). Τέλος, χρήσιμα στοιχεία για τήν έννοια και τὸ περιεχόμενο τής Δημοκρατίας στά σύγχρονα δημοκρατικά πολιτεύματα βλ. στο βιβλίο του **Κων. Μ. Καλλία** «Τρία Πολιτεύματα» ('Εκδόσεις Γ. Πιτσιλός, 'Αθήνα 1992).

2. Για τή σημασία τής έλευθεροτυπίας, τούς άγώνες τών δημοσιογράφων για τήν προάσπιση τής καθώς και όλων τών έλευθέρων θεσμών και για τήν αντίδρασή τους κατά τών νόμων περι τύπου, βλ. άρθρο του **Δ.Α. Χριστοφίδη** «Λίγες σκέψεις γύρω άπό τά μέσα έννημέρωσης», στο περιοδικό «'Ακτίνες» του Φεβρουαρίου 1993, σελ. 43–48, όπου και πλούσια βιβλιογραφία και παραπομπές.
3. Για τὸ θέμα τής δημοσιογραφικής δεοντολογίας ύπάρχει πλούσια βιβλιογραφία. Βλ., μεταξύ άλλων, **Γερασίμου Λύχνου** «'Ο Τύπος», Κέρκυρα 1972, σελ. 74–77, **Τάκη Ε. Παπαγιαννοπούλου** «Γενικά 'Αρχαί τής 'Ελευθερίας τής Δημοσιότητος και Δημοσιογραφικής 'Ηθικής», Γ' 'Εκδοσις, 'Αθήνα 1978, και **Δ.Α. Χριστοφίδη** «'Η δημοσιογραφική δεοντολογία», στο περιοδικό «'Ακτίνες» του Μαΐου 1988, σελ. 138–144, καθώς και τή βιβλιογραφία του άρθρου.
4. Για τήν ιστορία του 'Ελληνικού τύπου ύπάρχει πλούσιότατη βιβλιογραφία. Για τὸ άρθρο αυτό έλήφθησαν ύπόψη, έκτός άπό τίς ειδικές μονογραφίες, τὰ ακόλουθα έργα: **Κώστα Μάγερ** «'Ιστορία του 'Ελληνικού τύπου», Τόμος Α', 'Αθήνα 1957, **Δημητρίου Α. Πετρακάκου** «Δημοσιογράφοι και Δημοσιογραφία», 'Αθήνα 1921, και **Αϊκατερίνης Κουμαριανού** «'Ο Τύπος στὸν 'Αγώνα» (1821–1827), 'Αθήνα 1971. Τέλος, βλ. τὸ πρόσφατο βιβλίο του **Τάκη Δ. Ψαράκη** «'Εφημερίδες και Δημοσιογράφοι. 'Η «μικρή ιστορία» τών έφημερίδων τής 'Αθήνας, τής Θεσσαλονίκης, τής Λευκωσίας» ('Εκδοση «'Νέα Σύνορα», 'Αθήνα 1993).
5. Βλ. σχετικῶς **Ζωής Μητσotάκη** «'Ο Δημοσιογράφος 'Ελευθέριος Βενιζέλος – Στά χρόνια τής Κρήτης – 1897–1910», 'Εκδόσεις Λούση Μπρατζιώτη, 'Αθήνα 1992, όπου άναφέρει άπόσπασμα άγορεύσεως του 'Ελ. Βενιζέλου στη Βουλή, τὸ 1931, όπου είπε ότι ύπήρξε έπαγγελματίας δημοσιογράφος,

ότι διάκειται πάντα φιλικά πρὸς τὸν τύπο και ότι «*ἀπειλεί νά ξαναγυρίσει μάλιστα εις τὸ στάδιον αὐτό, μίαν ἡμέραν...*» Βλ. επίσης 'Ελευθερίου Βενιζέλου «Πολιτικά 'Υποθήκαι» ('Επιμέλεια Σ. Ι. Στεφάνου), Τόμος Α', 'Αθήνα 1969, ιδίως δὲ στίς σελ. 126–133, όπου άναδημοσιεύονται άρθρα και όμιλίες του γύρω άπό τὰ έθνικά θέματα και τήν έλευθεροτυπία, καθώς και τόν «κίτρινο τύπο», όπου προτείνει λύσεις για τήν πάταξη τών καταχρήσεων του τύπου. Για τόν «κίτρινο τύπο», ειδικά, βλ. άρθρο του 'Ελ. Βενιζέλου στο περιοδικό «'Εργασία» τής 11-4-1931. Τέλος, άρθρα και άλλα δημοσιεύματά του βλ. στοὺς τέσσερις τόμους με τίτλο «Κείμενα 'Ελευθερίου Βενιζέλου», έκδοση Λέσχης Φιλελευθέρων.

6. Βλέπε, μεταξύ άλλων: **Δ. Γατοπούλου** «'Ιστορία τής Κατοχής», Τόμος Τρίτος (1940–1944), 'Αθήνα 1972, **Φώκου Κουντουριώτη** «'Εξήντα χρόνια δημοσιογραφίας», 'Αθήνα 1975 (ιδιαίτερα για τήν δραστηριότητα τής ΕΣΗΕΑ στην Κατοχή) και **Τάκη Ε. Παπαγιαννοπούλου** «'Η 'Ενωσις Συντακτῶν 'Αθηνῶν κορυφαία στὸν άγώνα τής έθνικής αντίστασεως», 'Αθήνα 1991. Πολλές πληροφορίες για τούς άγώνες τής έλληνικής δημοσιογραφίας βρίσκουμε και στίς έλληνικές έφημερίδες τών τελευταίων 50 ετών. Τέλος, πολύτιμο ύλικό και ντοκουμέντα για τήν ιστορία του έλληνικού τύπου και τούς άγώνες του για τήν έλευθερία μπορεί νά βρεί κανείς στο «Μουσείο Τύπου τής 'Ενωσεως Συντακτῶν 'Ημερησίων 'Εφημερίδων 'Αθηνῶν» ('Ακαδημίας 20, 'Αθήναι).
7. Μέλη τής 'Ενώσεως Συντακτῶν, άπό τά πρώτα μάλιστα, ήταν πολλοί λόγιοι μερικοί άπό τούς όποιους ύπήρξαν πολεμικοί άπεσταλμένοι άθηναϊκῶν έφημερίδων στο μέτωπο, όπως οί Σπύρος Μελάς, Δημήτρης Ψαθάς, Παύλος Παλαιολόγος, Σωτήρης Σκίπης κ.ά. 'Εξάλλου, μεταξύ τών πρώτων μελῶν τής ΕΣΗΕΑ, μερικά τών όποιων ιδρυτικά μέλη, ύπήρξαν οί Κωστής Παλαμᾶς, Γρηγόριος Ξενόπουλος, Παῦλος Νιρβάνας, Ζαχαρίας Παπαντωνίου, Διονύσιος Κόκκινος, Τίμος Μωραϊτίνης, Δημήτρης Καμπούρογλου, Κώστας Ουράνης, Φώτος Πολίτης, Στρατής Μυριβήλης, Αϊμίλιος Χουρμούζιος και Πέτρος Χάρης. 'Από τούς λογίους αὐτούς δημοσιογράφους 11 εξέλέγησαν άκαδημαϊκοί, έφεδροι άξιωματικοί, έπεςαν στο Μακεδονικό 'Αγώνα και τούς Πολέμους 1912–1922 και 1940–41.

Η ΔΙΑΝΟΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Β'

Ἡ Μυστική Γνώση

Πολλοὶ ἐπιστήμονες ἀπεχθάνονται τὸν μυστικισμό που θεωρεῖται «*αντιδιαμετρικός*» πρὸς τὴν λογικὴ σκέψη, τὴν βάση τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου. Γίνεται ἐπίσης σύγχυση αὐτοῦ τοῦ ὄρου με τὴν ἀποκρυφολογία, τὴν μαγεία κ.λ.π.

Στὴν πραγματικότητα ὁμως πολλοὶ διανοούμενοι σὲ ὄλο τὸν κόσμον καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ μερικοὶ διάσημοι ἐπιστήμονες ὅπως ὁ Einstein, ὁ Pauli, ὁ Schrödinger, ὁ Heisenberg, ὁ Eddington καὶ ὁ Jeans ἀποδέχονταν τὸν μυστικισμό. Κατὰ τὸν Davies ὁ μυστικισμὸς δὲν πρέπει νὰ ὑποκαθιστᾷ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀναζήτηση καὶ τὴν λογικὴ σκέψη ὅσον ὑπάρχει ἔδαφος γιὰ τὴν συνεπιῆ ἐφαρμογὴ τους. Ἔχει χρησιμότητα μόνο στὴν περιοχὴ τῶν ἐσχάτων ἐρωτημάτων, ἐκεῖ ὅπου ἡ ἐπιστῆμη καὶ ἡ λογικὴ ἀποτυγχάνουν νὰ μᾶς δώσουν ἀπαντήσεις. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἐπιστῆμη καὶ ἡ λογικὴ θὰ μᾶς δώσουν ποτὲ ἐσφαλμένες ἀπαντήσεις, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ μὴ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀπευθύνουν τὰ κατάλληλα «*γιατί*» – νὰ διατυπώσουν τὴν σωστὴ ἐρώτηση.

Ἡ ἔκφραση «*μυστικὴ ἐμπειρία*» ἔχει χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ θρησκευόμενα πρόσωπα. Τέτοιες ἐμπειρίες που

δὲν ἀμφισβητεῖται ὅτι βιώνονται ἀληθινὰ ἀπὸ ἐκείνους που τὶς δοκιμάζουν, εἶναι δύσκολο νὰ μεταφερθοῦν σὲ λέξεις. Οἱ ἔχοντες αὐτὲς τὶς ἐμπειρίες ὁμιλοῦν συχνὰ γιὰ κάποια αἴσθησι γενικὴ που τοὺς ἐνώνει με τὸν Θεό, γιὰ κάποια στιγμιαία φανέρωση μιᾶς θέας τῆς πραγματικότητος ἢ ἀκόμη γιὰ τὴν αἴσθησι ὅτι εὐρίσκονται ἐμπρὸς σὲ μιὰ ἐπίδρασι πανίσχυρη που ἀγαπᾷ.

Ἰσχυρίζονται ἀκόμα ὅτι συλλαμβάνουν διὰ μιᾶς στὴν ἐσχάτη (τὴν πιὸ βαθειά) πραγματικότητα μέσα σὲ μιὰ ἀπλῆ ἐμπειρία, σὲ ἀντίθεση με τὸν μακρὸ καὶ ἐπίπονο συμπερασματικὸ δρόμο που ἀκολουθεῖ ἡ λογικὴ – ἐπιστημονικὴ ἀναζήτηση. Μερικὲς φορές, ὁ μυστικὸς δρόμος «*δίνει ἓνα αἶσθημα ἐσωτερικῆς εἰρήνης, μιὰ εὐσπλαχνη, χαρούμενη σιωπὴ, πολὺ πιὸ πέρα ἀπὸ τὴν δραστηριότητα τοῦ ἀπασχολημένου με προβλήματα νοῦ*». Αὐτὰ ἦταν τὰ λόγια που χρησιμοποίησε ἓνας συνάδελφος τοῦ Davies φυσικὸς, γιὰ νὰ μοῦ μεταφέρει τὶς ἐμπειρίες του.

Ὁ Fred Hoyle θεωρεῖ σὰν τέτοια ἐμπειρία τὴ λύσι ἑνὸς προβλήματος που τοῦ ἦρθε σὰν ξαφνικὴ ἔμπνευσι καθὼς ὁδηγοῦσε τὸ αὐτοκίνητό του στὴ Βόρειο Ἀγγλία.

Ὁ Hoyle ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι ὁ διάσημος φυσικὸς Richard Feynman

τοῦ ἀνακοίνωνε προσωπικὲς ἐμπειρίες σ' αὐτὸ τὸ θέμα λέγοντας ὅτι ἡ στιγμή ἐμπνεύσεως συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα αἶσθημα ἀπερίγραπτα μεγάλης εὐφορίας πὺν μπορεῖ νὰ διαρκέσει μέχρι καὶ τρεῖς ἡμέρες. "Ὅταν τὸν ρώτησα πόσο συχνὰ εἶχε τέτοιες ἐμπειρίες ὁ Feynman τοῦ ἀπήντησε 4 φορές στὴν ζωὴ του. Τότε συμφωνήσαμε καὶ οἱ δύο – γράφει ὁ Hoyle – ὅτι δώδεκα ἡμέρες εὐφορίας δὲν ἦταν καὶ τόσο μεγάλη ἀνταμοιβὴ γιὰ ἓνα ἔργο πὺν διήρκεσε μιὰν ὀλόκληρη ζωὴ. Ὁ Hoyle θεωρεῖ τὶς ἐμπειρίες αὐτὲς θρησκευτικοῦ χαρακτήρος καὶ ὄχι ἀνοίγματα τῆς διανοίας πρὸς ἓνα πλατωνικὸ κόσμο ἰδεῶν. Γιὰ τὸν Hoyle ὁ Θεὸς εἶναι τελεολογικὸς ὅπως περίπου τὸν ἐννοοῦσε ὁ Ἀριστοτέλης ἢ ὁ Γάλλος παλαιοντολόγος Theilhard de Chardin, καὶ ὁδηγεῖ τὸν κόσμον πρὸς μιὰ κατάσταση τελειότητας στὸ ἄπειρον μέλλον.

Ὁ ρόλος τοῦ ἀπείρου στὴν ἀναζήτηση τῆς ἐσχάτης ἀληθείας.

Στὴν ἀναζήτηση τῶν ἐσχάτων ἀπαντήσεων στὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἔννοια τοῦ ἀπείρου. Εἴτε μιλάμε γιὰ ἓνα ἀτελεύτητο πύργο ἀπὸ χελῶνες, εἴτε μιλάμε γιὰ μιὰ ἐμπειρία παραλλήλων κόσμων, εἴτε γιὰ ἓνα ἀπειροπληθὲς σύνολο μαθηματικῶν ἀξιωματικῶν, εἴτε γιὰ ἓναν ἄπειρον Δημιουργό, τὸ στοιχεῖο τοῦ ἀπείρου παρεισφύρει πάντοτε καὶ ἡ φυσικὴ ὑπαρξὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἐδραιωθεῖ σὲ κάτι πεπερασμένο. Στὶς δυτικὲς παραδόσεις ὁ Θεὸς θεωρεῖται ἄπειρος ἐνῶ ἡ ἀνατολικὴ φιλοσοφία προσπαθεῖ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν διαφορὰ τοῦ Ἐνὸς καὶ τῶν Πολλῶν καὶ νὰ ταυτίσει τὸ μηδὲν καὶ

τὸ ἄπειρον.

Στὸν Χριστιανισμό ὁ Θεὸς εἶναι ἄπειρος καὶ δὲν ὑπόκειται σὲ κανένα ὄριο, κανένα περιορισμό.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ ἔννοια τοῦ μαθηματικοῦ ἀπείρου ἦταν πολὺ ἀσαφής. Ἀπὸ τὸν 19ο αἰῶνα καὶ μετέπειτα, παρὰ τὶς παραδοξότητες καὶ τὶς ἀντινομίες πὺν συνδέονται μὲ τὸ ἄπειρον ὁ Cantor κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ μιὰ τάξη καὶ αὐτοσυνέπεια στὸν χειρισμὸ τῶν λεγομένων «*ὑπερ-πεπερασμένων ἀριθμῶν*» πὺν ὅσο κι ἂν ἦταν παράξενη καὶ ἀντι-δαισθητικὴ, ἔγινε τελικὰ ἀποδεκτὴ. Ὑπῆρξαν βέβαια καὶ πολλοὶ διάσημοι μαθηματικοὶ πὺν ἀπέρριψαν τὶς ἰδέες τοῦ Cantor χαρακτηρίζοντάς τον τρελλό. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔπασχε ἀπὸ κάποια διανοητικὴ ἀσθένεια, ὅμως τὸ μαθηματικὸ του ἔργο θεωρήθηκε σωστό. Καὶ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα ἐὰν μετὰ τὸ ἐπίτευγμα τοῦ Cantor πὺν ἐπιτρέπῃ τὴν διαχείρησι ἀπειροπληθῶν συνόλων, εἶναι δυνατό νὰ δώσουμε ἀπάντησι στὸ ὑπαρξιακὸ πρόβλημα χωρὶς ἐπίκλησι στὸν μυστικισμό. Ἡ ἀπάντησι εἶναι ὄχι. Τὸ ὑπερσύνολο πὺν θὰ σχηματίζαν ὄλα μαζί τὰ ἀπειροπληθῆ σύνολα, πὺν ὀνομάσθηκε «*Ἀπόλυτο τοῦ Cantor*» ἐμπίπτει στὴν παγίδα τῆς αὐτοαναφορᾶς.

"Ὡστε κι ἐδῶ φθάνουμε σὲ ἀδιέξοδο. Ἐπειτα ἀπὸ ὄλα αὐτὰ τὰ ἀδιέξοδα, ἐκεῖνοι πὺν ἀπορρίπτουν κάθε ἰδέα ματαφυσικῆς υἰοθετοῦν ἓναν ἀθεϊσμό, εἰρωνεύονται τὴν ἰδέα ὑπάρξεως Θεοῦ, ἀποδέχονται τὴν ὑπαρξὴ τοῦ σύμπαντος σὰν ἓνα γεγονός χωρὶς σημασία, νόημα καὶ σκοπό. Ὁ Davies θεωρεῖ ὅτι παρ' ὄλον ὅτι μερικὲς θρησκευτικὲς ἀντιλήψεις φαίνον-

ται παιδαριώδεις ή αυθαίρετες έπινοήσεις, είναι πολύ πιό άνόητο να υίοθετεί κανείς την ιδέα ότι τὸ σύμπαν υπάρχει με την μορφή που έχει έτσι στην τύχη, χωρίς κανένα λόγο ή σκοπό. Παρ' όλον ότι δέν μπορεί να υπάρξει έξήγηση του κόσμου μέσα σ' ένα κλειστό και πλήρες σύστημα λογικών άληθειών, ή προσπάθεια της έπιστήμης να συλλάβει έστω και έν μέρος μερικὰ από τὰ μυστικά του σύμπαντος έχει άξία. Έχει σημασία τὸ ότι έχομε άποκρυπτογραφήσει ένα μέρος του κοσμικού κώδικος. Τὸ έμβιον δν που όνομάζεται άνθρωπος προικίσθηκε με τὸ δώρο της λογικής που του παρέχει ένα κλειδί για την γνώση του σύμπαντος. Έμείς, τὰ παιδιά του σύμπαντος, «ή ζωσα άστρική ύλη» μπορούμε να σκεπτόμαστε για τούς κανόνες που καθορίζουν την λειτουργία του.

Τί σημαίνει αυτό και γιατί να έχουμε έμείς οί άνθρωποι ένα τέτοιο προνόμιο; Ὁ Davies δέν μπορεί να δεχθεί ότι ή ύπαρξή μας μέσα στο σύμπαν είναι μιὰ ιδιοτροπία της τύχης, ένα έπεισόδιο της ιστορίας, μιὰ φευγαλέα εικόνα στην θόνη μιὰς ηλεκτρονικής συσκευής που παρακολουθεί την έξέλιξη του κοσμικού δράματος. Τὸ φυσικό είδος «άνθρωπος» ίσως να μην είναι τίποτε τὸ ιδιαίτερο, όμως ή ύπαρξη διανοίας σε έναν οργανισμό που ζει επάνω σ' ένα πλανήτη μέσα στο σύμπαν, είναι γεγονός, με θεμελιώδη σημασία.

Συμπεράσματα

Είδαμε από την ως τώρα έπισκόπηση ότι ό έγκλωβισμός σε μιὰ από-

λυτη νοησιарχία όχι μόνο δέν δίνει άπαντήσεις στο έσχατο ύπαρξιακό πρόβλημα σχετικά με τὸν κόσμο και τὸν άνθρωπο που ζει μέσα σ' αυτόν, αλλά ακόμα στενεύει τραγικά και την ύπόσταση του ίδιου του ανθρώπου.

Ὁ άνθρωπος δέν είναι μόνο λογική, είναι και συναίσθημα, είναι και βούληση, έχει επιδιώξεις, ιδανικά, αξίες που άναγνωρίζει και σέβεται· συγκινείται από τὸ αισθητικά ωραίο που βλέπει στην φύση και στα καλλιτεχνήματα, αγωνίζεται και θυσιάζεται για τις αξίες που πιστεύει, διψά για άγάπη και για νόημα στη ζωή του. Ποιά νοησιарχία θα μάς έδινε έξηγήσεις για όλα αυτά;

Αυτή ή πολύπλευρη ύπόσταση του ανθρώπου που ξαναθυμίζει τὰ λόγια του Ἀποστόλου Παύλου για τὸ ανθρώπινο σώμα «Και γάρ τὸ σώμα οὐκ έστιν έν μέλος, αλλά πολλά... Εί όλον τὸ σώμα όφθαλμός, που ή άκοή; Εί όλον άκοή, που ή όσφρησις; Νυνι δέ ό Θεός έθετο τὰ μέλη έν έκαστον αυτών έν τῷ σώματι καθως ήθέλησεν. Εί δέ ήν τὰ πάντα έν μέλος, που τὸ σώμα;» (Α' Κορινθ. ιβ' 14 - 19).

Γιατί λοιπόν να άγνοηθούν όλες οί άλλες πτυχές της ανθρώπινης προσωπικότητας και να συγκεντρωθῆ τὸ πᾶν στο νοησιарχικό στοιχείο; Γιατί θα πρέπει να δεχθούμε άξιωματικά ότι σ' αυτό υπάρχει ό μόνος δρόμος προς την άλήθεια;

«Έπειδή γάρ έν τῆ σοφία του Θεοῦ οὐκ έγνω ό κόσμος δια της σοφίας τὸν Θεόν, εὐδόκησεν ό Θεός δια της μωρίας του κηρύγματος σώσαι τούς πιστεύοντας» (Α' Κορινθ. α' 21).

Ὁ Θεός δέν διάλεξε τὸν νοησιарχικό δρόμο για να επικοινωνήσει με

τοὺς ἀνθρώπους, διάλεξε τὸ ἀποστολικὸ κήρυγμα ποὺ φάνηκε στοὺς Ἰουδαίους σκάνδαλο καὶ στοὺς Ἑλληνας μωρία.

Τέλος, ὁ ἴδιος ὁ Κύριος δηλώνει ἀπερίφραστα **«Τί γὰρ ὠφελείται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῆ; Ἦ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;»**

Ποιὸ εἶναι ἄραγε τὸ κέρδος τοῦ ἀνθρώπου κι ἂν ἀκόμα εὕρει ὄχι μόνον ἐξηγήσεις γιὰ τὰ ὕστατα κοσμολογικὰ προβλήματα ἀλλὰ μετὰ τὴν βοήθεια τῆς τεχνολογίας του φθάσει ὡς τις ἐσχάτιες τοῦ σύμπαντος, ἂν ζημιωθεῖ τὴν ψυχὴν του;

Ποιὰ περίτεχνη συλλογιστικὴ θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ποὺ μᾶς ἀποκαλύπτει ἢ παραβολὴ τοῦ Ἄσωτου; Ἦ στὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον ὅπως ἐκδηλώνεται στὴν παραβολὴ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου;

Τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ δὲν ἀπευθύνεται μόνον στὰ νοησιαρχικὰ τάλαντα ἀλλὰ στὸς πάντες.

Ὁ Θεός **«θέλει πάντας σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν».**

Ὅσοι τοποθετοῦνται ἀρνητικὰ ἀπέναντι στὴν περιγραφή τῆς Δημιουργίας τῆς Βίβλου, κρίνοντάς την ἀσυμβίβαστη μετὰ τις σύγχρονες ἐπιστημονικὲς ἀντιλήψεις, εἶναι ἀνεδαφικοί, διότι

παραβλέπουν τὴν μορφωτικὴ στάθμη τῶν ἀνθρώπων ποὺ θὰ ἦταν οἱ πρῶτοι ποὺ θὰ τὴν διάβαζαν. Κι ἂν ἔρθουμε καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, μάταια θὰ ἀναζητήσουμε κοσμολογικὲς θεωρίες συγκρουόμενες μετὰ τις σημερινὲς ἀπόψεις. Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἀπαντᾷ στὸ ὑπαρξιακὸ πρόβλημα τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δείχνει τὸν δρόμο γιὰ τὴν ἐπίτευξη αὐτοῦ τοῦ προορισμοῦ: Τὴν κατὰ χάριν θέωση τοῦ ἀνθρώπου ὡς συνόλου, ψυχῆς καὶ σώματος. Συγκρίνοντας ἀπὸ χριστιανικὴ σκοπιὰ τὸ νέο βιβλίον τοῦ Davies μετὰ τὸ παλαιότερό του **«Ὁ Θεὸς καὶ ἡ σύγχρονη Φυσικὴ»** μπορούμε νὰ τὸ θεωρήσουμε ὡς ἓνα βῆμα τοῦ συγγραφέως πρὸς τὰ ἔμπρός, ἀφοῦ ἐδῶ παραδέχεται τὴν δυνατότητα ὑπάρξεως ἑνὸς δρόμου γιὰ τὴν ἄμεση πρόσβαση πρὸς τὴν ἀλήθεια, ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τὴν ἐπίπονη ἐπιστημονικὴ μέθοδο. Καὶ εἶναι σημαντικό τὸ ὅτι δηλώνει ὅτι παρ' ὅλον ὅτι ἕως τώρα δὲν δοκίμασε στὴν ζωὴ του μιὰ τέτοια μυστικὴ ἀποκαλυπτικὴ ἐμπειρία, δὲν παύει νὰ κρατᾷ τὴν σκέψη καὶ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀνοικτῆ πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση, ἀναγνωρίζοντας τὴν ἀξία ποὺ μπορούν νὰ ἔχουν τέτοιες ἐμπειρίες.

I.Γ. ΕΥΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐπίκαιρα

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ!

Φυσικό, ἀλλὰ καὶ σωστό συγχρό-
νως, εἶναι κάθε ἀνθρώπινη ὑπαρξίς νὰ
ἐξετάζη πάντα τὸ **παρόν** της, πὺ ἀνα-
λύεται καὶ στὴ δική της, βέβαια, ὑλικὴ
κατάστασι, **ἀλλὰ πρῶτιστα στὴν πνευ-
ματικὴ**. Ἀπὸ αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἄπομι,
κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους καιροὺς
εἶχαμε πολλοὺς λόγους νὰ μὴν εἴμα-
στε εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὸ παρόν, καὶ
τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ἔβγαине τόσο ἀ-
πὸ τὴ δική μας, ἀτομικὴν, ἐκτίμησι, ὅ-
σο κι ἀπὸ τὴν καθολικώτερη κρίσι τῶν
τριγύρω μας. Μάρτυρας αὐτοῦ τοῦ, βέ-
βαια κάθε ἄλλο παρὰ εὐχάριστου, πε-
ριστατικοῦ εἶναι κι αὐτὴ ἐδῶ ἡ στήλη,
πὺ κάθε φορὰ δὲν παρέλειπε τὴν ὑ-
ποχρέωσι νὰ τὸ ἀντιμετωπίσῃ, μὲ τὴ
λίγη ἔστω, πνευματικὴτητα πὺ διαδέ-
τει τὸ χαμηλὸ γυχικὸ ἀνάστημά της.
Εἶναι λοιπὸν ἀποδειγμένο, βέβαια, ὅτι
κανένας μας δὲν θὰ ἔχη παραλείψει
νὰ βάλῃ σ' ἐνέργεια τὴν ἀφάνταστα με-
γάλῃ δύναμι πὺ ἔχει στὴ διάθεσί μας
τὸ Εὐαγγέλιο, δηλαδὴ τὴ δύναμι τῆς
προσευχῆς, μὲ τὶς δύο προϋποθέσεις
της, μοναδικὲς σὲ σπουδαιότητα, τὴν
εἰλικρινῆ μετάνοια καὶ τὴν ἀληθινὴ πί-
στι.

Δὲν σταματοῦν ὅμως ἐδῶ οἱ ὑπο-
χρεώσεις μας. Ἀκολουθεῖ καὶ μιὰ ἄλ-
λη, νὰ μὴν ἀποδείξουμε δηλαδὴ μὲ τὴν

μετέπειτα συμπεριφορὰ μας, οὔτε ὅτι
τὸ αἴτημα τῆς προσευχῆς μας ἦταν μεύ-
τικο καὶ δὲν μᾶς ἐνδιέφερε πραγματι-
κά, οὔτε ὅτι εἴμαστε ἀχάριστοι. Στὴν
ἐκπλήρωσι λοιπὸν αὐτοῦ τοῦ χρέους
ἀποβλέπουν σήμερα αὐτὲς ἐδῶ οἱ
γραμμὲς καί, ὅπως συμβαίνει πάντα,
καὶ αὐτοῦ τοῦ χρέους ἡ ἐκπλήρωσι ἔ-
χει νὰ μᾶς δώσῃ χαρὰ, αὐτὴ μάλιστα
τὴ φορὰ ἀσυνήθιστα μεγάλῃ.

Πραγματικά, τὸ πρόσφατο συλλα-
λητήριο, στὴ Θεσσαλονίκη, ὄχι μόνο
τῶν κατοίκων της, ἀλλὰ **τοῦ Ἑλληνι-
σμοῦ ὀλόκληρου**, εἶναι μιὰ μεγάλῃ χα-
ρὰ γιὰ κάθε χριστιανικὴ καρδιά.

Πρῶτα – πρῶτα γιὰ τὸν ὄγκο του.
Δὲν εἶναι μικρῆς ἀξίας γεγονός τὸ ὅτι
σὲ μιὰν ἑλληνικὴ πόλι, τὴν πρωτεύου-
σα τῆς Μακεδονίας μας, ἐνάμισυ ἑκα-
τομμύριο Ἑλληνες ἄφσαν τοὺς τόπους
ὅπου εἶναι ἐγκατεστημένοι καί, ἀπὸ τὶς
πέντε ἡπείρους τοῦ πλανῆτη μας, πλημ-
μύρισαν μιὰν ἄλλη πόλι, **γιὰ νὰ ὑπε-
ρασιποδοῦν κάτι**. Γιὰ κάθε ἄνθρωπο
πὺ διατηρεῖ μέσα του **τὴν ἀνθρώπινη
ἀξία**, πὺ ἔχει τὰ μάτια του γιὰ νὰ βλέ-
πῃ καὶ τὴν καρδιά του γιὰ νὰ αἰσθάνε-
ται σωστά, (καὶ ἄς μὴν κάμουμε τὸ λά-
θος νὰ γενικεύουμε κάποια ἀπαισιό-
δοξα περιστατικά, πὺ εἶναι φανερὸ καὶ
ἱστορικὰ βεβαιωμένο, ὅτι προέρχονται
ἀπὸ συνειδήσεις πὺ Θεό τους ἔχουν
μόνο – καὶ αὐτὰ ἀποτυφλωμένα – τὰ

οικονομικά τους συμφέροντα) ένα τέτοιο περιστατικό ξεπερνάει τὰ ὄρια τοῦ συνηθισμένου καὶ **τοῦ ἐπιβάλλει** νὰ τὸ προσέξῃ, νὰ τὸ ἐξετάσῃ σοβαρὰ καὶ ν' ἀναζητήσῃ μέσα του **πῶς κι αὐτὸς ὁ ἴδιος δὰ μποροῦσε νὰ βοηθήσῃ** ὅ,τι εἶναι σωστὸ καὶ δίκαιο.

Καὶ αὐτὰ μόνα θ' ἀρκοῦσαν γιὰ νὰ μᾶς παρηγοροῦσαν γιὰ τὶς θλίψεις ποὺ μᾶς προξένησαν κάποιες ἄλλες, τῆς παραπάνω κατώτερης πάστας, ἐκδηλώσεις. Ἄλλὰ ἀκόμη δὲν ἀναφέραμε τὸ σπουδαιότερο: Ὅτι αὐτῆς τῆς λαοθάλασσης στόχος κι ἐπιδίωξι ποτὲ δὲν ἦταν ν' ἀρπάξῃ ἀπὸ ἄλλους, μὲ τὴν ὀποιαδήποτε βία, ὑλικά, περιουσιακά, στοιχεῖα δικά τους. Ἄν καὶ δὲν ξεχνοῦσε ποτέ (καὶ μάλιστα αἰσθανόσουν κι ἐσὺ ὁ ξένος ὅτι «*τὸ ἔφερε βαρέως*»), ὅτι **ἡ καρδιά της ἔκλαιγε**, κάθε φορὰ ποὺ ἡ σειρὰ τοῦ λόγου τῆς ἔφερνε μπροστά **τὶς τόσες καὶ τόσες χαμένες** (ἀκόμη καὶ τὴν κακὴ λέξι τὴν εἶχε σβήσει ἀπὸ τὸ λεξιλόγιό της!) **πατρίδες**, καὶ ὅμως ποτὲ δὲν τῆς ξέφευγε, ἀκόμη οὔτε κι ἀπὸ λάθος, ἀπὸ παραδρομὴ τῆς γλώσσας, ἡ ἀπειλὴ πολέμου!

★ ★ ★

Ἄγαπτιέ μου ἀναγνώστη καὶ συνεργάτη στὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Θεοῦ μέσω τῶν «*Ἀκτίνων*», νομίζω πῶς δὰ χόρτασε ἡ καρδούλα σου ἀπὸ ἀληθινὴ χρι-

στιανικὴ χαρὰ γιὰ τὸ δῶρο αὐτὸ τοῦ Θεοῦ (τόσο ἐπίκαιρο μάλιστα, τὶς ἡμέρες αὐτὲς τοῦ Πάσχα) ποὺ μᾶς παρουσίασε μὲ τὶς παραπάνω γραμμές, καὶ εἶδες μιὰν ὀλόκληρη λαοθάλασσα **ἀπὸ ὁμοεθνεῖς μας ν' ἀποτελοῦν εὐτυχισμένη ἐξάίρεσι τοῦ κακοῦ**, νὰ σκέπτονται δηλαδὴ καὶ νὰ αἰσθάνωνται τόσο σωστά, ἂν καὶ σήμερα μᾶς τριγυρίζουν τόσοι συνάνθρωποί μας, δυστυχημένοι **ἀφοῦ ἀρνήθησαν καὶ πέταξαν τὴν ἀνθρωπιά τους!**

★ ★ ★

Καὶ δὰ τελειώσῃ τὸ σημεῖωμα αὐτὸ μὲ μιὰ νότα **ἀκόμη πιὸ ὑψηλὴ στὴ μουσικὴ κλίμακα τῆς ἠθικῆς**, μὲ τὴ συμπλήρωσι δηλαδὴ πῶς αὐτὴ ἡ λαοθάλασσα **προχώρησε ἀκόμη ὑψηλότερα**, ἀναλαμβάνοντας ἠρωϊκὰ **καὶ θεϊκὸ ἔργο εἰρηνοποιοῦ!**

Μεγάλον ἔπαινο τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἑλληνισμό μαρτυροῦν αὐτὰ τὰ ὑποδείγματα συμπεριφορᾶς. Κι αὐτὸ μὲ τὴ χριστιανικὴ γλῶσσα ἐξηγεῖται σὰν ἀπόδειξι ὅτι προηγήθηκε πολλὴ καὶ εἰλικρινὴς ταπείνωσι. Καὶ γιὰ τὰ δύο αὐτὰ μεγάλῃ πρέπει νὰ εἶναι ἡ εὐγνωμοσύνη μας πρὸς τὸν δωρεοδότη!

Καὶ ἡ χαρὰ μας, ἀφοῦ... Χριστὸς Ἄνέστη!

Π. ΚΛΩΝΑΡΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΜΝΗΜΗ

π. ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

Ἡ «Χριστιανική Ἐνωση Ἐπιστημόνων» τὸ Σάββατο 2 Ἀπριλίου στὴν αἴθουσα τοῦ «Ἀποστόλου Παύλου» ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου ἐτίμησε, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπετείου τῶν σαράντα χρόνων ἀπὸ τὴν ἐκδημία του, τὴν μνήμη τοῦ μακαριστοῦ πατρὸς Σεραφεῖμ Παπακώστα, προϊσταμένου τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων «ΖΩΗ» στὴν πρωτοβουλία τοῦ ὁποίου καὶ μὲ τὴν ἐμπνευση, τὴν συνεργασία καὶ τὴν καθοδηγητικὴ πνοὴ τοῦ ἀειμνήστου Ἀλεξάνδρου Τσιριντάνη ὀφείλει τὴν ἴδρυση τῆς Ἡ Χ.Ε.Ε.

Ὁ π. Σεραφεῖμ χαρακτηρίστηκε δικαιολογημένα ἀπὸ ἓναν ἐκ τῶν ὁμιλητῶν τῆς βραδυᾶς, τὸν κ. Κωνσταντῖνον Κούρκουλα, ὡς συνεχιστὴς καὶ καινοτόμος τοῦ θεμελιωτοῦ καὶ ἰδρυτῆ τῆς Ἀδελφότητος. Ὁ π. Σεραφεῖμ λοιπὸν ὡς συνεχιστὴς τοῦ ἔργου τοῦ π. Εὐσεβίου «ἐπλάτυνε τὸν τόπον, ... ἐμάκρυνε τὰ σχοινίσματα... ἐξεπέτασσαν ἔτι εἰς τὰ δεξιὰ καὶ τὰ ἀριστερά...» (Ἡσαΐας νδ' 2, 3). Σὲ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πρόγραμμα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ κινήματος τὸ ὁποῖο ἐμπνεύσθηκε καὶ ἐπραγματοποίησε μὲ τὴν συνεργία τοῦ ἐκλεκτοῦ του ἐπιτελείου, ἐντάσσεται ἡ ἴδρυση καὶ ἡ δραστηριότητα τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ τοῦ ὑπ' ὄψῃ περιοδικοῦ «Ἀκτῖνες».

Εἶναι ἀληθές, ὅτι στὶς ἡμέρες ποῦ αὐτὸς ἀνέλαβε τὴν εὐθύνη τῆς χειραγωγήσεως τῆς Ἀδελφότητος, αὐτὴ εἶχε ἡ-

δη ρωμαλεωθεὶ καὶ ἦταν σὲ θέση νὰ δράσει σὲ εὐρύτερους χώρους, δημιουργώντας ἐπάλληλους κύκλους ἐνεργητικότητας. Ἔτσι λοιπὸν κατὰ τὴν εἰκοσιπενταετία τῆς ὑπεύθυνης διακονίας του στὴν κορυφὴ τῆς Ἀδελφότητος, τὴν ἀνέδειξε πολυτόκο μητέρα, μὲ τὴν ἴδρυση πλειάδας συνεργαζομένων χριστιανικῶν Σωματείων ποῦ ἀποτελοῦν τὸ πλανητικὸ σύστημα τοῦ νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ κινήματος, καλύπτοντας ἔτσι ζωτικὸς τομεῖς τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας. Καὶ ὅλα αὐτὰ μὲ σύνεση καὶ ὀρθὸν προγραμματισμὸ μέσα στὰ πλαίσια τῶν ρεαλιστικῶν δυνατοτήτων, οὕτως ὥστε τὸ ἔργο νὰ κινεῖται πάντα σὲ ἀσφαλὲς ἔδαφος.

Στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ὅλης προσπάθειας ἐδόθηκε ιδιαίτερη προσοχὴ στὴν ἀξιοποίηση τοῦ γυναικείου παράγοντα καὶ στὴν ἀνάπτυξη ἐνὸς γνησίου χριστιανικοῦ φεμινιστικοῦ κινήματος, γιὰ τὸ ὁποῖο ἔγινε ιδιαίτερος λόγος στὴν ἐκδήλωση αὐτὴ ἀπὸ τὴν δεσποινίδα Μαρία Ἀδάμη.

Σὲ ἐποχὴ ποῦ ὁ φεμινισμὸς εἶχε ἐνταχθεὶ στὸν εὐρύτερο κύκλο τῆς ἀποστασίας, ἡ ἀντίδραση τοῦ π. Σεραφεῖμ δὲν περιορίσθηκε στὴν καταγγελία αὐτῆς τῆς ἐκτροπῆς, ἀλλὰ μὲ τὴν δημιουργικὴ του πνοὴ ἀξιοποίησε καὶ ἐνεργοποίησε τὸν κύκλο τῶν εὐσεβῶν γυναικῶν καὶ ιδιαίτερα τῶν νεωτέρων ἐξ αὐτῶν, ποῦ εἶχαν συνδεθεὶ μὲ τὴν κίνηση τῆς Ἀδελφότητος, ἰδρύοντας ἀφ' ἐνὸς τὴν γυναικεῖα Ἀδελφότητα «Εὐσέβεια» καὶ ἀργότερα τὸ σῶμα τῶν χριστιανῶν ἀδελφῶν νοσοκόμων, τὴν «Εὐνίκη». Καὶ

δλη αὐτὴ ἡ γυναικεία δραστηριότητα ἐπεκτείνεται σὲ ποικίλους τομεῖς, ὅπως στὸ κατηχητικὸ ἔργο, στὴν ἔκδοση τοῦ παιδικοῦ περιοδικοῦ «*ἡ Ζωὴ τοῦ Παιδιοῦ*», στὸν νοσηλευτικὸ καὶ προνοιακὸ τομέα, στὴν ἐνθάρρυνση καὶ προτροπὴ τῶν νέων κοριτσιῶν γιὰ τὴν διδασκαλικὴ ἀποστολή, στὴν τόνωση τῆς οἰκογένειας καὶ τῆς μητρότητας.

Καὶ ὅλο αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ ἔργο τὸ ἐπραγματοποίησε σὲ περιόδους σκληρῆς δοκιμασίας γιὰ τὸ ἔθνος μὲ τὴν συνδρομὴ δεκάδων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν θεολόγων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν πνευματικὴ οἰκοδομὴ τῶν ὁποίων καὶ τὸν συντονισμό τῆς δραστηριότητάς των, ὡς πραγματικὸς ἀρχηγὸς «*μάνδρας*» – ὅπως ἀνέπτυξε στὸ κλείσιμο τοῦ βραδυνοῦ ὁ ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ ἀρχιμανδριτῆς π. Ἀνάργυρος Σταματοπούλος – κατέβαλε συστηματικὴ πατρικὴ φροντίδα ἐπικουρουμένη μὲ τὸ ἀδιαμφισβήτητο κύρος του.

Εὐχὴ μας, ὅπως ὁ Κύριος ἀναδεικνύει πάντα ἀξιους συνεχιστὲς στὸ ἔργο τῆς ποιμάνσεως τοῦ λαοῦ Του καὶ ἡ βιοτὴ τοῦ π. Σεραφεῖμ ἄς γίνῃ φωτεινὸ παράδειγμα γιὰ ὅσους φλέγονται ἀπὸ τὸν θεῖο πόθο νὰ διακονήσουν στὸν ἀμπελῶνα Του.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Στὴν καθιερωμένη ἐτήσια συγκέντρωση στὴν αἴθουσα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν τῶν συνεργατῶν καὶ φίλων τοῦ Συλλόγου «*Τὸ Ἑλληνικὸν Φῶς*», πού ἐγίνε στίς 5 Ἀπριλίου, ὁ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ συλλόγου κ. Παναγιώτης Χαρακιάδης, δικηγόρος παρουσίασε τὸ θέμα: «*Πορεία πρὸς τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀγάπης*».

Στὴν ὁμιλίαν του αὐτὴ ὁ κ. Π.Χ. ἀφοῦ ἐπεσήμανε τὴν ἀγάπην ὡς ἐσώτατη ἀνάγκη τῆς ψυχῆς καὶ ὡς αὐτοτελεῖ ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ, ἔκανε μιὰ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ ἀναζητώντας τὶς ρίζες τῆς

στὸν ἀρχαῖο κόσμον καὶ τὴν ἰουδαϊκὴ παράδοση, γιὰ νὰ παρατηρήσῃ ὅτι στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ κοινωνία ἡ ἔκφραση τῆς ἀγάπης περιορίζετο μόνον στὸ ἄμεσο οἰκεῖο περιβάλλον, ἐνῶ στὸν Ἰσραὴλ ἡ ἐντολή: «*Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου...*» καὶ «*ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται*» ἦταν μᾶλλον διακοσμητικὸν στοιχεῖον καὶ εἶχε ξεθωριάσει μέσα στίς λεπτολογίες τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου. Μὲ τὴν Καινὴ Διδαχὴ ἡ πρώτη αὐτὴ καὶ μεγάλη ἐντολή κατακτᾷ τὸ πρωτεῖον τοῦ τῆς ἀνήκει. Ἐκτοτε καὶ ἐπὶ εἴκοσι αἰῶνες πλῆθος ἐπώνυμων καὶ ἀνωνύμων Μαθητῶν ἐνστερνίζεται τὸ μήνυμα τῆς Ἀγάπης καὶ τὸ μεταφράζει σὲ πράξιν. Ἐν τούτοις ὁμοίως τὸ κύριον μέλημα τῆς Χριστιανοσύνης στοὺς αἰῶνες αὐτοὺς ἦταν «*νὰ θέσῃ τὴν ἀγάπην εἰς ἐντελῶς δευτέραν μοῖραν, σταματάει καὶ τὴν περι ἀγάπης συζήτησιν καὶ θέτει εἰς πρώτην μοῖραν τοὺς φανατισμούς, μὲ τὸ μῖσος, μὲ τὴν τυποκρατίαν, μὲ τὸν νέον μωσαϊκὸν νόμον, ὄχι, φυσικά, τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ τῆς δουλείας καὶ δὴ τῆς ἐσχάτης δουλείας, πού καταστρέφει τὸν νόμον τῆς ἀγάπης*»*.

Ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτερες ἰδεολογίες πού κυριάρχησαν στὸν αἰῶνα μας, εἴτε στὸ ὄνομα τοῦ ὑπερανθρώπου, εἴτε τῆς πάλης τῶν τάξεων καὶ τὰ πάσης φύσεως ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα πού ἐπεβλήθησαν μὲσω αὐτῶν κάθε ἄλλο παρὰ τὴν ἀξία τῆς ἀγάπης εἶχαν ὡς ἐμβλημα τούς.

Παρὰ ταῦτα, παρ' ὅλες τὶς παραχαράξεις, τὶς ἐμφανεῖς ἢ καμουφλαρισμένες ἀντιδράσεις, ἡ ἀγάπη ἐξακολουθεῖ νὰ διατηρεῖ τὸ πρωτεῖον τῆς ἀρετῆς καὶ ὁ ἐνδόμυχος πόθος γιὰ τὴν βίωσίν

* Α.Ν. Τσιριντάνη: «*Ἡ Πίστις ὡς βίωμα*», τεύχος Γ' σελ. 21.

της αποτελεί βασική έπιταγή τής ανθρώπινης ψυχής στην προσπάθειά της για μιὰ ισορροπημένη αντιμετώπιση τής ζωής.

Πολλές άξίες συνθέτουν τὸ σύστημα ἐκεῖνο ποὺ ἀπαρτίζει τὸν ἀνθρώπινο πολιτισμὸ. Ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῶν περισσοτέρων ἐξ αὐτῶν ἔχει γίνεαι ἀντικείμενο συστηματικῆς προσπάθειας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀντικείμενο τῶν ἐπιστημῶν π.χ. «Πρὶν ἀπὸ δυόμιση χιλιάδες χρόνια, εἰς τὴν Μεσόγειον αὐτὴν ὑπῆρχε τὸ αἶσθημα ὅτι πρέπει ἢ αὐτοδικία νὰ σταματήσῃ καὶ νὰ ἀντικατασταθῇ ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην. Αὐτὸ τὸ αἶσθημα μετεβλήθη εἰς ἐπιστήμην, μετεβλήθη εἰς Ρωμαϊκὸν Δίκαιον καὶ ἀπὸ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Νομικὴν Ἐπιστήμην τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Νὰ μποροῦσε τὸ ἴδιον νὰ γίνῃ καὶ διὰ τὴν ἀγάπην! Τὸ κήρυγμα τῆς ἀγάπης ἐξηγγέλθη ὅταν τὸ σύστημα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου συνεπληροῦτο πλέον ὡς σύστημα νόμου καὶ δικαιοσύνης. Νὰ εἶναι ἄρα γε καιρὸς νὰ λάβωμεν πιὸ στὰ σοβαρὰ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπον, νὰ τὴν ἀξιόσωμεν περισσοτέρας προσοχῆς καὶ ἐφ' ὅσον τόσα ἄλλα πράγματα ἐπιστημονικῶς τὰ διηκριβώσαμεν πλέον, νὰ ἀσχοληθῶμεν κατ' ἐπιστήμην μὲ τὸ αἶτημα τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπον;»**

Μιὰ τέτοια πρωτοβουλία, οἱ συνθήκες τῶν καιρῶν μας τὴν καθιστοῦν sine qua non, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι μιὰ τέτοια ἐνασχόληση θὰ πρέπει νὰ λάβει ὑπ' ὄψη τῆς τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἀξίες τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἀγίου εἶναι ἀλληλένδετες καὶ ἡ πρώτη ἔχει πηγὴ τῆς τὴν δεύτερη.

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ ἡ παρούσα στήλη εὐχεται στὸ ἐκλεκτὸ ἐπιτελεῖο τοῦ Συλλόγου «Τὸ Ἑλληνικὸν Φῶς» νὰ συμ-

βάλει ἐνεργητικὰ στὴν γονιμοποίηση τῶν ἰδεῶν τῆς ὁποῖας διὰ τοῦ γενικοῦ γραμματέως τοῦ παρουσίασε στὸ ἀθηναϊκὸ κοινόν.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Στὸν ἀπόηχο τῶν ἑορτασμῶν τῆς Ἑθνικῆς μας ἐπετείου (ποὺ γράφεται αὐτὸ τὸ σχόλιο) σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ ἄλλα σύγχρονα κοινωνικὰ καὶ ἔθνικὰ προβλήματα, θὰ ἦταν ἐνδιαφέρον νὰ ἰδοῦμε ποιὲς εἶναι οἱ πραγματικὲς ἔννοιες τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς ἐλευθερίας γιατί μερικὲς φορές, καὶ ἰδιαίτερα στοὺς νέους, ὑπάρχει μιὰ σύγχυση.

Κατ' ἀρχὴν ὑπάρχουν δύο εἰδῶν ἐλευθερίες, ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ πνευματικὴ.

Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ 25ῃ Μαρτίου συνδυάζει καὶ τῆς δύο ὅψεις αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας, τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγόν, μὲ τὴν ἑναρξὴ τοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὴν ἁμαρτία μὲ τὸν Εὐαγγελισμὸ τῆς Θεοτόκου. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴ Δημοκρατία. Ὑπάρχουν δύο εἰδῶν Δημοκρατίες, ἡ πραγματικὴ τῶν ἐλευθέρων Κρατῶν καὶ οἱ κατ' ἐπίφασιν «Δημοκρατίες» τῶν κατ' οὐσίαν φασιστικῶν Κρατῶν τῆς συνέπειας τῶν ὁποῖων ὑφίσταντο καὶ ὑφίστανται ἀκόμα οἱ λαοὶ τοῦ πρῶην «σιδηροῦ παραπετάσματος» ἀλλὰ καὶ σὲ ἄρκετὰ ἀκόμα μέρη τοῦ κόσμου.

Τί σημαίνει λοιπὸν ἐλευθερία καὶ τί Δημοκρατία; Ἐλευθερία εἶναι νὰ κάνω ὅ,τι θέλω ἀδιαφορώντας γιὰ τῆς ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις ποὺ θὰ ἔχει ἡ πράξη μου αὐτὴ σὲ ἄλλα ἄτομα ἢ καὶ τὸ κοινωνικὸ σύνολο; Δημοκρατία εἶναι ἡ ἀνεξέλεγκτη Κρατικὴ Ἐξουσία ποὺ, κατὰ τὰ συμφέροντα τῶν ἐκάστοτε Κρατούντων, ἐξυπηρετεῖ μιὰ κομματικὴ ἢ κοινωνικὴ παράταξη, εἰς βάρος ἀντιθέτου ἰδεολογίας ἄλλων παρατάξεων; Ὁχι βέβαια.

Θὰ ἀναφέρω ἓνα χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ποὺ δημιούργησε, τελευ-

** Αὐτόθι, σελ. 95.

ταῖα, ἀρκετὴ ἀναταραχὴ. Ὁ Ὑπουργὸς Δημοσίας Τάξεως θέσπισε ὀρισμένες διατάξεις γιὰ νὰ βάλει κάποια τάξη στὴν ἀνεξέλεγκτη λειτουργία τῶν κέντρων «διασκεδάσεως» ἢ μᾶλλον ψυχοκτονίας, ἂν ὄχι καὶ σωματοκτονίας, μὲ τὰ ναρκωτικά, τὸ ἄλκοολ καὶ τὰ, κατὰ συνέπεια αὐτῶν, αὐτοκινητιστικὰ δυστυχήματα.

Ξεσηκώθηκαν λοιπόν, ὄχι μόνον οἱ νέοι ποὺ συχνάζουν στὰ κέντρα αὐτὰ ἀλλὰ καὶ μερικοὶ μεγαλύτεροι, νὰ διαμαρτυρηθοῦν γιὰ κατάργηση τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς Δημοκρατίας.

Ἐφθασαν μάλιστα νὰ κάνουν καὶ μεταμεσονύκτιες ἐκδηλώσεις στὴν Πλατεία Συντάγματος, καὶ μάλιστα παραμονὴ τῆς μεγάλης Ἐθνικῆς μας ἐπετείου, γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῶν δικαιωμάτων τους. Τώρα ἂν καὶ ἄλλοι ἔχουν δικαιώματα ἐξασφαλίσεως τῆς ἡσυχίας τους, προασπίσεως τῶν παιδιῶν τους ἀλλὰ καὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν ποὺ διασκεδάζουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, αὐτὸ δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει. Καὶ τὸ ἐπιχείρημα εἶναι ἡ Δημοκρατία καὶ ἡ ἐλευθερία.

ΑΠΟ ΤΟ ΣΤΑΥΡΟ ΣΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΗ

Τὸ σχόλιο αὐτὸ εἶναι Σταυροαναστάσιμο γιὰτὶ γράφεται στὴν περίοδο τῆς προετοιμασίας γιὰ τὴ συμμετοχὴ μας στὰ κοσμοσωτήρια γεγονότα τῶν Παθῶν καὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου μας. Γράφεται ὁμως καὶ σὲ μιὰ περίοδο παθῶν τῆς Πατρίδας μας ἀπὸ τοὺς πολυποικίλους ἐχθροὺς καὶ «φίλους» τῆς.

Εἶναι νὰ διερωτᾶται κανεὶς γιὰτὶ αὐτὸ τὸ μῖσος καὶ ἡ ὑποκρισία τῶν περισσοτέρων Κρατῶν τῆς Εὐρώπης ἀλλὰ καὶ ἄλλων Ἠπειρῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος;

Μήπως εἶναι τὸ σύνδρομο κατωτερότητας γιὰτὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα πῆραν τὰ φῶτα τοῦ πολιτισμοῦ ὄχι μόνον τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀλλὰ ἀκόμα καὶ τῆς λαμπρῆς περιόδου τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ Βυζαντίου;

Μήπως εἶναι ὀργανωμένα ὕλικά συμφέροντα καὶ ἐδαφικὲς βλέψεις;

Μήπως ἡ αἰτία βρίσκεται στὴν πολεμικὴ τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ ἀλλὰ καὶ τῶν Προτεσταντῶν ἢ καὶ τῶν Ἑβραίων κατὰ τῆς Ὁρθοδοξίας;

Γιὰτὶ ξεχνοῦν τοὺς ἀγῶνες, τοὺς ἠρωισμοὺς καὶ τὶς θυσίες μας ὄχι μόνον στὸν πόλεμο τοῦ 1940 ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλη τὴν περίοδο τῆς Κατοχῆς καὶ τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων στὴ Μέση Ἀνατολή, στὰ νησιά μας καὶ στὴν Ἰταλία (Ρίμινι);

Μήπως γιὰ ὅλα αὐτὰ φταίει καὶ ἡ ὄχι καλὴ εἰκόνα ποὺ δίνει ἡ σημερινὴ Ἑλληνικὴ Κοινωνία μὲ τοὺς κομματισμοὺς, τὴν καταναλωτικὴ μανία καὶ τὴν ἀπομάκρυνσή μας ἀπὸ τὶς πνευματικὲς ἀξίες ποὺ στηρίζαν τὶς προηγούμενες γενιές;

Μήπως, τέλος, ἡ ἐξωτερικὴ μας πολιτικὴ, σήμερα, δὲν εἶναι ἡ σωστὴ καὶ χρειάζεται μιὰ θαρραλέα καὶ ὑπεύθυνη πολιτικὴ;

Σίγουρα πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς παράγοντες εἶναι ἡ αἰτία τῆς στάσεως ὄλων αὐτῶν τῶν Κρατῶν. Γεννᾶται ὁμως τὸ ἐρώτημα. Κι ἐμεῖς τί πρέπει νὰ κάνουμε γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουμε αὐτὴ τὴν πολεμικὴ καὶ τοὺς κινδύνους; Στὰ Ἀπόδειπνα αὐτῆς τῆς περιόδου ψάλλουμε: «Κύριε τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν γενοῦ. Ἄλλον γὰρ ἐκτός Σου βοηθὸν ἐν θλίψεσιν οὐκ ἔχομεν. Κύριε τῶν δυνάμεων ἐλέησον ἡμᾶς».

Μαζὶ λοιπόν καὶ ἐπάνω ἀπὸ κάθε σωστὴ προσπάθειά μας, ἡ ἐπίκληση τοῦ Θεοῦ ἐλέους θὰ μᾶς σώσει καὶ θὰ μᾶς ὀδηγήσει στὴν Ἀνάσταση.

ΣΥΓΧΡΟΝΑ

ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Ἡ σημερινὴ ἐξάπλωση καὶ κυριαρχία τῶν λεγομένων Μέσων Μαζικῆς Ἐνημερώσεως δηλ. τοῦ τύπου καὶ τῆς τη-

λεοράσεως κυρίως και στη συνέχεια του ραδιοφώνου και του κινηματογράφου, είναι γεγονός πανθομολογούμενο και έχει προκαλέσει από καιρό πολλούς και μεγάλους προβληματισμούς στις ανθρώπινες κοινωνίες σε παγκόσμια κλίμακα.

Οι προβληματισμοί αυτοί οφείλονται στο ότι τα ΜΜΕ διαθέτουν έντυπια και δυναμική έπιρροή και κυκλοφορία, ώστε να αποτελούν πλέον υπολογίσιμο παράγοντα στην διαμόρφωση του χαρακτήρα και της νοοτροπίας των μελών μιας κοινωνίας και ιδιαίτερα των νέων ανθρώπων.

Πρόσφατα, έγινε μια προσπάθεια άφυπνίσεως των παραγόντων της δημόσιας ζωής, όσον αφορά την κριτική και τα όρια λειτουργίας των ΜΜΕ.

Στην κατεύθυνση αυτή εντάσσεται μια βαρυσήμαντη όμιλία, που δημοσιεύθηκε στον Οικονομικό Ταχυδρόμο της 2-9-93, του διατελέσαντος Προέδρου της 'Ακαδημίας, Καθηγητού κ. Κων. Δεσποτοπούλου. Όσα αναφέρει ο καταξιωμένος στοχαστής, συγγραφέας και 'Ακαδημαϊκός, καταγράφουν με ιδιαίτερη ειλικρίνεια και συναίσθηση ευθύνης, τα προβλήματα που δημιουργεί στις ημέρες μας, η Τηλεόραση και το ραδιόφωνο ιδιαίτερα. Καταλήγει δε στο απογοητευτικό, αλλά και άφυπνιστικό συγχρόνως, συμπέρασμα ότι «...ή έλληνική τηλεόραση και το ραδιόφωνο έκ-

τρέφουν άσυνείδητους άτομικιστές και δυνάμει άπατεώνες.»

Με άφορμή τις παραπάνω διαπιστώσεις ή «Χριστιανική Ένωση Εκπαιδευτικών Λειτουργών», διοργάνωσε στις αρχές Μαρτίου, μια μικρή συγκέντρωση εκπαιδευτικών κυρίως και άλλων έπιστημόνων για την διερεύνηση του όλου θέματος, της δυσμενούς επιδράσεως του όλου θεάματος, ακροάσεως και αναγνώσματος, στο έργο της άγωγής των νέων. Παράλληλα, οί όμιλητές στην παραπάνω εκδήλωση, αναφέρθηκαν στην 30χρονη ιστορία, με αξιόλογες δραστηριότητες, του σωματείου «Ένωση, Θεάμα και Νεότης» και έζήτησαν την ανανέωση με νέα μέλη και άνάληψη καταλλήλων δραστηριοτήτων, του σωματείου αυτού, ώστε με την παρέμβασή του στα σύγχρονα προβλήματα των ΜΜΕ, να δημιουργηθή μια δυναμική άντιστάσεως.

Νά λοιπόν, ένα κρίσιμο και χρήσιμο προσκλητήριο, στο όποιο καλούνται και οί αναγνώστες αυτού του Περιοδικού, για την από κοινού δράση, στον τόσο ζωτικό, για την επιβίωση του έλληνορθόδοξου πολιτισμού μας τομέα της άναβαθμίσεως του περιεχομένου των έκπομπών και των δημοσιευμάτων των Μ.Μ.Ε.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαίον περιοδικόν. Κυκλοφορεί την 1ην έκάστου μηνός. Ίδιοκτήτης: «Χριστιανική Ένωσις 'Ακτίνες», όδός Καρύτη 14, 105 61 'Αθήναι, Τηλ. 3235-023. Έκδότης και Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ίατρίδης, Παρθενώνος 26, 117 42 'Αθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Δ. Σταματόπουλος, Ίπποκράτους 189, 114 72 'Αθήναι. Τιμή τεύχους δρχ. 150. Έτησία συνδρομή, έσωτερικού δρχ. 1500, έξωτερικού δολ. 18. 'Η διεύθυνσις έπιφυλάσσει εις έαυτήν τó δικαίωμα να μη δημοσιεύη ή να συντέμνη κατά την κρίσιν της οιονόηποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα, ή μη, δέν έπιστρέφονται. Άναγγελία έντύπων έν γένει και βιβλιοκρισία δέν δημοσιεύονται.

Τόπος έκδόσεως 'Αθήναι, Μάιος 1994

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Οι Έκδόσεις «ή Δαμασκός» έχουν κυκλοφορήσει
τις ποιητικές Συλλογές του:

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ

ΡΑΨΩΔΙΑ

1940 – 1941

•

ΡΑΨΩΔΙΑ Β΄

1947 – 1949

•

ΡΑΨΩΔΙΑ Γ΄

ΚΥΠΡΟΣ

•

ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

•

ΔΙΑΔΡΟΜΗ

•

**ΟΙ ΜΙΚΡΟΙ ΑΣΥΝΟΡΟΙ
ΚΟΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ**

•

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

(Β΄ Έκδοση)

•

ΘΥΡΕΣ ΑΙΩΝΩΝ

(Β΄ Έκδοση)

Όλοκληρη ή πιό πάνω σειρά τῶν βιβλίων τοῦ Στεφάνου Μπόλετση διατίθεται ἀπό τὸ βιβλιοπωλεῖο «ΖΩΗ», ὁδὸς Καρύτση ἀρ. 14, 105 61 Ἀθήνα, τήλ.: 32 23 560, στὴν εἰδικὴ τιμὴ τῶν δρχ. 5.500.

Έκδόσεις «ή Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πού ὑπάρχουν σήμερα
στά γραφεῖα τῶν «Ἀκτίνων»

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α΄...1000	
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄...1000	
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για ἀγόρια ἀπό 16 ἐτῶν καί ἄνω)...1500	
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για κορίτσια ἀπό 16 ἐτῶν καί ἄνω)...1500	
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ.....	500
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣ (Β΄ ἐκδοσις).....	300
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ.....	300
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ.....	300
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ.....	300
ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	300
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ.....	300

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων»: 32 35 023